

Poštnina plačana v gotovini

od ljubotena
do korabca

Slavinski- vestnik

LETO 1939

ŠTEV. 7

PLANINSKI VESTNIK, LJUBLJANA (Jugoslavija, Slovenija)

Izdaja in zalaga: SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO - OSREDNJE DRUŠTVO, LJUBLJANA

»PLANINSKI VESTNIK« izhaja 12 krat na leto in stane v tuzemstvu za vse leto 50 Din, za inozemstvo 80 Din. Naroča, plačuje, reklamira, inserira se pri upravi: Osrednje Slovensko Planinsko društvo v Ljubljani. — Glavni urednik: dr. Josip Tominšek v Mariboru; njemu se pošiljajo rokopisi, poročila, sploh spisi za tisk besedila. — Za vsebino so odgovorni avtorji; njim se pridržava pravica ponatisa.

Odgovorni urednik: dr. Arnošt Brilej, Ljubljana. — Izdajatelj: Slovensko Planinsko društvo - Osrednje društvo, Ljubljana. — Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani (njen predstavnik Jože Kramarič).

Vsebina 7. štev.: Dr. Jože Pretnar: Planinsko-smučarska odprava v Južno Srbijo (str. 177). — Bogdan Jordan: Geografski pregled Šar Planine in Koraba (str. 180). — Dr. inž. Avčin France: Od Ljubotena do Koraba (str. 194).

Ako potrebujete

tiskovine, kataloge, ilustracije, prospekte in se ne morete odločiti, v kakšni tehniki naj se izdelajo, se blagovolite obrniti na

Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani

Brzjavni naslov: »Jugotiskarna Ljubljana«

BAKROTISK, OFFSET-
IN LITOGRAFSKI TISK
KLISARNA
TISKARNA ZA KNJIGO-
IN UMETNISKI TISK

Umetniški grafični zavod, v katerem so zastopane vse moderne grafične panoge. Vsa grafična dela se izvršujejo lepo, solidno in po zmerni ceni

Dobrna pri Celju

je prirodno eno najlepših in najmoderneje urejenih kopališč Jugoslavije. 400 m nad morjem, v sredi gozdov, brez prahu in dima. Odlični uspehi pri zdravljenju živcev, srca in ženskih bolezni. Celokupno 20 dnevno zdravljenje din 1100 do 1650. Zahtevajte prospekte.

Uprava zdravilišta

Udeleženci ekskurzije (pred Ujedinjenjem) Foto Zergollen Br.

Od leve na desno stoje: Pleterski Miran, Ljubljana; Šenk Marjan, Ljubljana; Tavčar Ivo, Ljubljana; Marsel Ivo, Ljubljana; dr. inž. Avčin France, Ljubljana; dr. Pretnar Jože, Ljubljana; Kavčič Janko, Beograd; dr. Smodlaka Vojin, Beograd; Zupančič Uroš, Jesenice; Jordan Bogdan, Ljubljana; Veličević Nuriman, nosač, Lisac; Ametović Dževair, nosač, Lisac; Frelj Matevž, Jesenice; dr. Mišić Dimitrije, Beograd. Sede: Dimnik Maks, Dovje; Kavalar Jože, Srednja vas v Bohinju; poručnik Karadžić, Skoplje; Spasić Drago, Skoplje. Manjkata: dr. Tominešek Stanko, Ljubljana; Zergollen Bruno, Zagreb.

Od Ljubotena do Koraba.

I.

Dr. Jože Pretnar:

Planinsko-smučarska odprava v Južno Srbijo.

Njen postanek in pomen.

V poletju 1933 so me vodila moja planinska romanja preko planin Južne Srbije: čez Perister in Galičico na Korab, pa preko Šar Planine in Čakora na Kotor. Izpolnil se mi je s tem mladostni sen, da si ogledam deželo kraljeviča Marka. Vtisi, ki so jih napravili name ti divni planinski kraji s svojimi prirodnimi, zgodovinskimi in narodnimi zanimivostmi in lepotami, so mi ostali ne-
pozabni; pustili so za seboj hrepenenje, da se še in še vrnem v
objem teh gora. Pri pogledu na prostrane planjave in zložno pada-
joče gole strmine, od temena najvišjih vrhov do podnožja, so mi že
takrat rodile prepričanje, da imamo ne samo v državi, temveč tudi

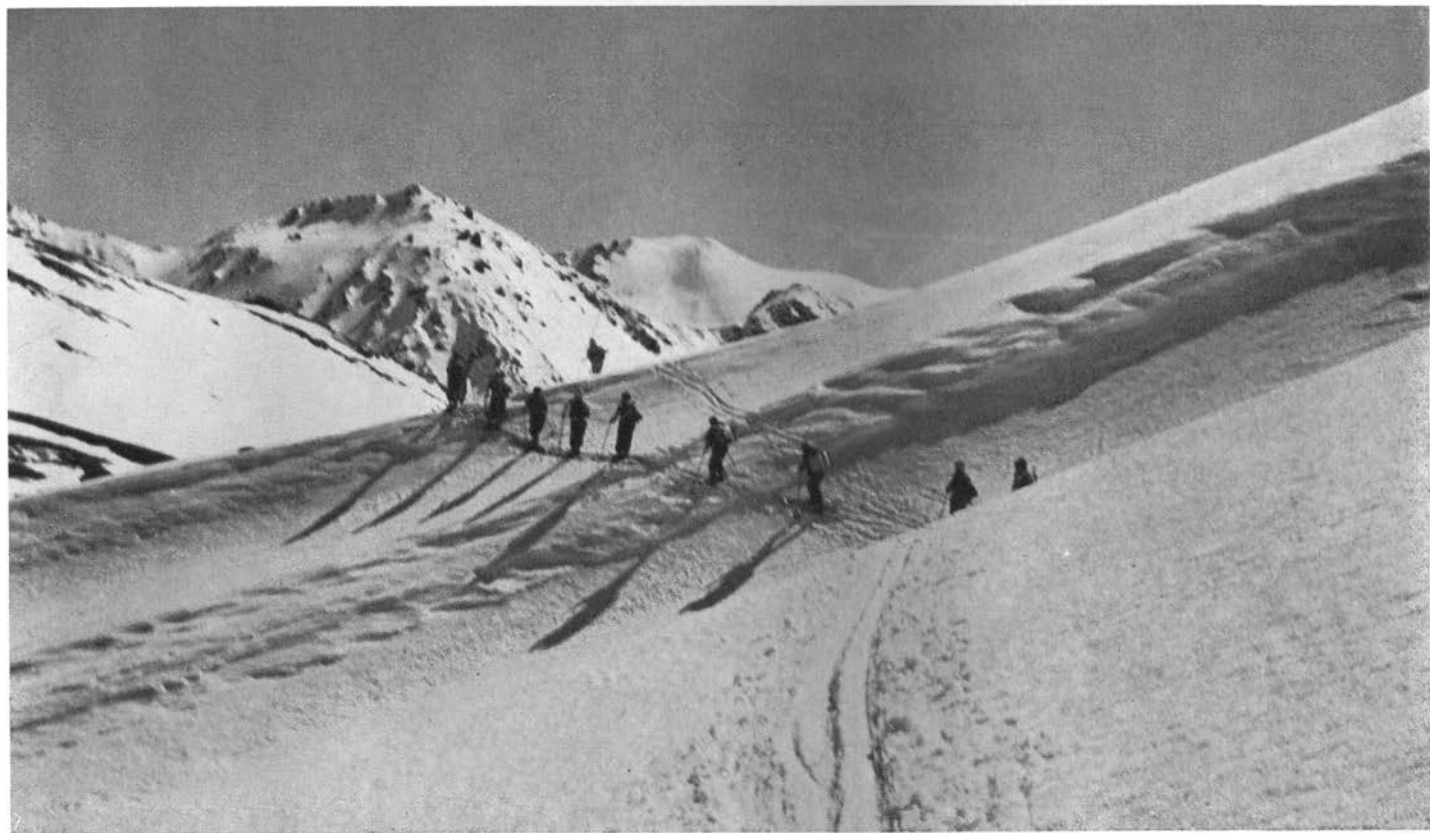
v evropskih gorovjih malo planin, ki bi nudile tako odlične pogoje za planinsko smučanje. Takrat sem se poslovil od Koraba z obljubo: »Kmalu na svidenje — v zimi!«

Ob priliki lanskega kongresa Zveze planinskih društev kraljevine Jugoslavije, ki se je vršil v Beogradu, je v razgovoru z nekaterimi tovariši padla odločitev, da se v okviru Zveze in pod pokroviteljstvom ministrstva za telesno vzgojo naroda priredi v zimi ali zgodnji pomladi skupinska planinsko-smučarska tura po grebenih in vrhovih od Ljubotena preko Šar Planine, Popove Šapke, Aleksandrovega Visa in Šutmana ob Rudcki in Vraca-Planini na gorsko gmoto Koraba. Uprava Zveze in imenovano ministrstvo sta predloge osvojila. Vse tehnične priprave so se poverile Slovenskemu planinskemu društvu in njegovemu zimsko-alpinskemu odseku ob sodelovanju Društva planinara Južne Srbije. Na povabilo vsem v Zvezi včlanjenim planinskim društvom, da prijavijo svoje najboljše planinske smučarje za ekskurzijo, se je odzvalo Slovensko planinsko društvo v Ljubljani s svojimi podružnicami Jesenice, Mojstrana in Bohinjska Srednja vas, Turistovski klub Skala v Ljubljani, Hrvatsko planinarsko društvo v Zagrebu, Srpsko planinsko društvo v Beogradu in Društvo planinara Južne Srbije v Skoplju. Svoje delegate je poslalo tudi ministrstvo za telesno vzgojo naroda in vojna komanda v Skoplju. Skupno je bilo 18 članov: iz Slovenije 12, iz Beograda 3, iz Skoplja 2, iz Zagreba 1; zraven 2 nosača-domačina.

Naloga te planinsko-smučarske ekskurzije je bila, da se s pre-smučanjem gorskih grebenov in planjav od Ljubotena do Koraba ugotovi, kakšni so na teh planinah pogoji za razvoj planinskega smučanja, a izkušnje s te ture se z opisi, s slikami in predavanji izkoristijo za propagando zimskega turizma v Južni Srbiji; s tem se naj zbudi zanimanje za planinsko-smučarski poset teh krajev tako iz države kakor iz inozemstva. Da bi bile te izkušnje važne tudi glede na interese narodne obrambe, ni treba poudarjati še posebej. Končno naj bi ta, prva tovrstna zimsko-alpinska tura v teh gorah pokazala, kje in kako bi bilo treba skrbeti za primerne planinske kočje, da bi našli planinci zavetišče tudi pozimi; saj ima ta ogromna, okrog 150 km dolga gorska skupina danes samo dve planinski zavetišči: pod Ljubotenom in na Popovi Šapki.

Ali je ta planinsko-smučarska ekskurzija dosegla svoj namen in izvršila svojo prav težko nalogo?

Na to vprašanje lahko mirno odgovorimo, da je prireditelj kljub velikim težkočam tehničnega značaja in navzlic strogim zahtevam, ki jih je stavila na udeležence v telesnem in moralnem pogledu, v polni meri uspela. Pričakovanje, da so te planine odlične za planinsko smučanje, se je uresničilo. Podroben opis ture, ki sledi v posebnih sestavkih, kaže, kakšne so snežne, terenske in druge prilike v tem veličastnem in do sedaj malo poznanem gorskem svetu, kaj nudijo te planine planinskemu smučarju, s kakšnimi težkočami mora računati in kaj je treba storiti, da se razvije tudi v teh planinskih predelih zimsko planinstvo.

S poti proti Šutmanu (v ozadju Vraca Planina)

Foto Tavčar Ivan

Zveza planinskih društev kraljevine Jugoslavije in planinski odsek ministrstva za telesno vzgojo naroda sta s to prireditvijo opravila veliko delo ter postavila temelje za uspešni razvoj planinstva v Južni Srbiji tudi v zimskem času. Čim bodo te planine dobile na primernih mestih, zlasti v okolišu Bistre na Šar Planini, Džinibega, Šutmana in Koraba, primerno urejene zimske postojanke s potrebnim številom gorskih vodnikov-smučarjev iz vrst domačinov, se bo v Južni Srbiji odprl nov planinski smučarski svet take veličine in lepote, da bo privabljal planince-smučarje iz vseh delov naše države in iz inozemstva. Danes puste in malo poznane planine Šare in Koraba se bodo izpremenile v zimski smučarski raj.

Dolžnost mi je omeniti, da so se vsi udeleženci planinsko-smučarske odprave dobro zavedali svoje naloge ter dali iz sebe vse, da so jo častno rešili. Za važno pa smatram tudi ugotovitev, da gre pri doseženem uspehu velik del zasluge lokalnim orožniškim in graničarskim oblastvom, ki so v polnem razumevanju važnosti tega podjetja storila vse, kar je bilo v njihovih močeh, da je v polni meri uspelo.

Ljuboten izpod Kule

Foto Tavčar Ivo

Geografski pregled Šar Planine in Koraba.

1. Lega, zgradba, relief.

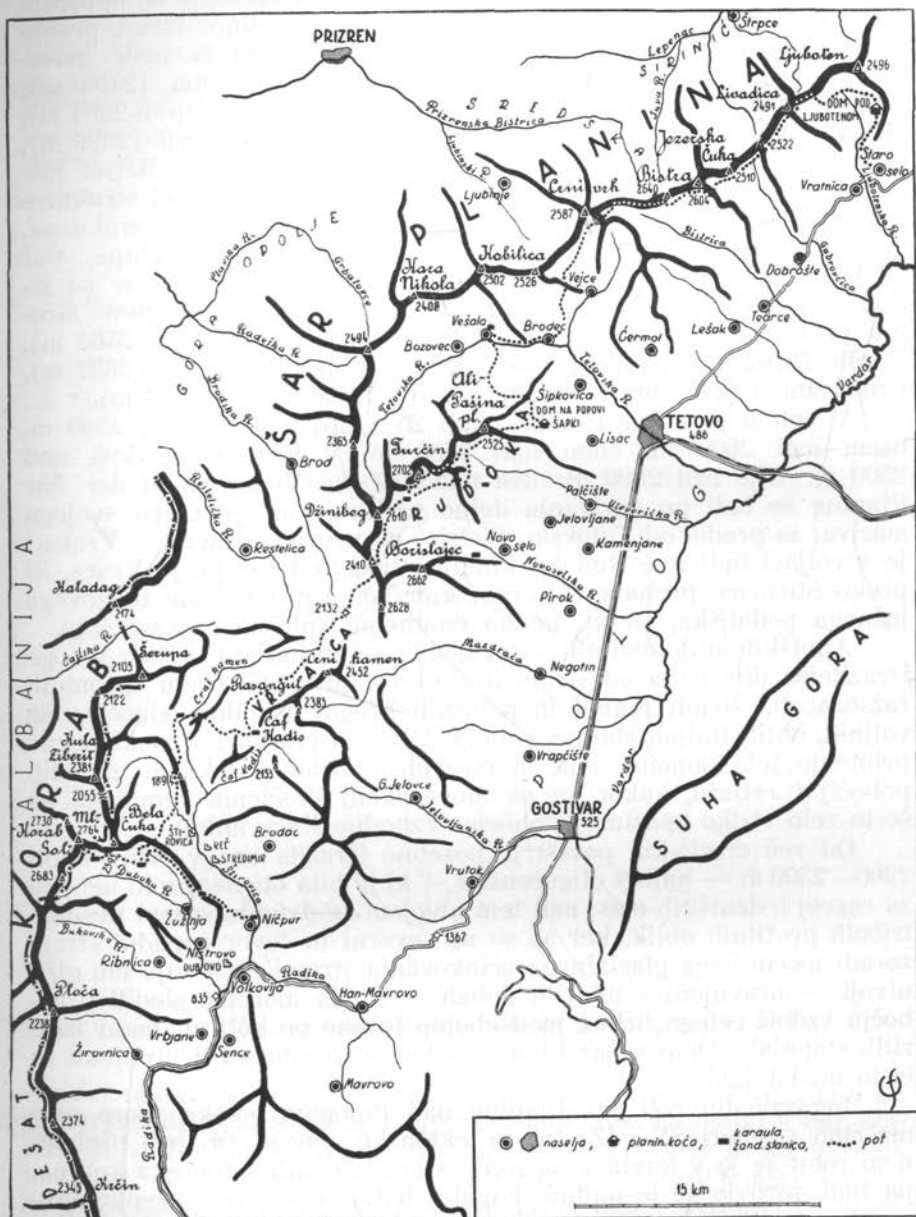
Ob vozlu treh velikih geotektonskih enot Balkanskega polotoka: Dinarske v Polimlju, Šarsko-Pindske v Podrimlju ter Rodopske v Povardarju in Pomoravju in na korenu ene med njimi, namreč Šarsko-Pindske, strmolita v višave velika planinska masiva Šar Planine in Koraba. Večina Južne Srbije je v oblasti stare Rodopske mase, najstarejšega dela na polotoku; saj jo sestavljajo arhajske in staro-paleocojске kristalaste kamenine. Za njeno površinsko lice so značilni obsežni in visoki gorski masivi s prostranimi kotlinami vmes. — Nižinska depresija Beli Drim—Prizrenska kotlina—Kosovo polje loči Dinarski sistem na severozapadu od Šarsko-Pindskega, ki se od tod proži daleč na jug na Grški polotok.

Šar Planina deli Povardarje od ostale Južne Srbije severno od nje, kakor se samo Povardarje dalje deli v večje in manjše enote. V njenem južnem nadaljevanju se vleče v obmejnem pasu napram Albaniji dvojni niz visokih hrbtov tega gorovja; zapadni: Korab (2764 m) s podaljškom Dešat (2374 m), Jablanica (2257 m), Mokra (Mokranjska) Planina (1525 m); vzhodni, enako v meridionalni smeri: Bistra (2111 m), Stogovo (2273 m), Galičica (2255 m), meječ na vrsto kotlin, med katerimi so najznamenitejše južnosrbske Rodopske planine: Crna Gora (1651 m), Suha Gora (1852 m), Karadžica (tudi Mokra Planina, 2540 m), Perister (2601 m), Nidže (2527 m) in Kožuh (Kožuf, 2173 m). — Zapadni, Šarsko-Pinski gorski obod je sestavljen pretežno od paleocojških škrilavcev, pa tudi arhajskih kristalastih škrilavcev in peščencev, deloma tudi od eruptiv. Redke so posamezne plase triadnih kamenin, ponekod (zlasti na Jablanici, Mokranjski Planini in Galičici) zelo skrašenih apnencev.

Geološka sestava same Šar Planine in Koraba ni komplicirana. Šar Planino gradé filiti in škrilavci paleocojске, deloma tudi mezocojске tvorbe ter metamorfni kristalasti škrilavci; preko njih je naloženo skladovje triadnih in jurskih apnencev, ki pa prihajajo na površje le v treh predelih: ob Ljubotenu, Kobilici in jugozapadno od povirja Tetovske Bistrice. V tem oziru se Korab ne razlikuje mnogo od Šar Planine, le da je v njegovem severnem delu do Korabskih Vrat pestrejša sestava: poleg paleocojških škrilavcev še globočinski graniti, dalje srednje- in spodnjetriadne ter kredne kamenine; zato je vloga apnencev mnogo večja.

Označenim geološko-petrografskim prilikam odgovarjajo morfološke.

Celotni hrbet Šar Planine se vleče v dolžini ok. 80 km od Kačaniške klisure v dolini Lepenca, najprej v smeri SV—JZ, nekako v polovici dolžine pa se pregane v južno smer. Prvi del je tudi morfološko drugačen: to je dolg in razmeroma ozek hrbet, ki

Šar Planina in Korab z vrisano turo

ga označuje izrazita orografska zgradba, jasna enotna slemenitev, tipična strukturna forma; raz slemensko razvodje se spuščajo jarki pravokotno, a medsebojno vzporedno v dolino. Iznad premo potekajočega grebena s srednjo višino 2300—2400 m molé posamezni vrhovi razmeroma položnih pobočij: Ljuboten (2496 m), Kule (2314 m), Livadica (2491 m), Jezerska Čuka (2510 m in 2604 m), Bistra (2640 in 2540 m), Crni Vrh (2587 m), Kobilica (2526 m), Šilice (2502 m), Kara Nikola (2408 m), Ploča (2467 m). Relief južnega Šarinega dela, južno povirja Tetovske Bistrice, je od strukture manj zavisen; označuje ga sistem širokih planot (n. pr. Karabunar, Smreka, Vojvodina, Šutman, Lukovo Polje, Idrizova Rupa, Čaf Kadis), od katerih na vse strani se razhajajoči jarki tokov so izdoblili skulpturne črte današnjega reliefa. Med njimi so vrhovi širokih piramidastih in kopastih oblik: Ali-Pašina (2525 m in 2562 m), Turčin (2702¹ m), Džinibeg (2610 m in 2595 m), Borislajec (2662 m), Crni Kamen (2452 m), Rasangul (2385 m), Čaf Kadis (2153 m).

V celem je v Šar Planini okoli 25 vrhov z višino nad 2500 m, osem nad 2600 m, eden nad 2700 m; v Korabu pa šest nad 2500 m, trije nad 2600 m, dva nad 2700 m. Jugozapadni del Šar Planine se tudi po nazivanju delno razlikuje od celotnega svojega masiva; za predel od Tetovske Bistrice do prevala Vraca (= Vrateca) je v veljavi tudi ime Rudoka Planina, južno od tod pa je Vraca, ki preko Štirovica prehaja v Korab, kjer se prav tako ime njegovega južnega podaljška, Dešat, umika enotnemu splošnemu nazivanju.

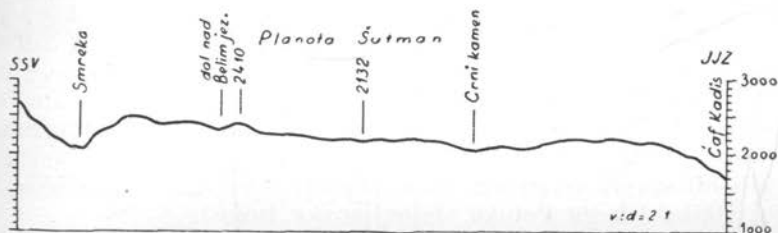
Apniških in dolomitnih Alp vajeno oko, ki mu je tu višina mnogo izrazitejša dimenzija od širine in daljave, se v tem svetu ogromnih razsežnosti, širnih planot in položnih bregov lagodno odpočiva na voljnih, oblih linijah starega reliefa. Hitro in ploskovno enakomerno prhnjenje teh kamenin ima za posledico nastanek takšnih napetih pobočij v reliefu, kakor ga na Slovenskem kvečjemu v malem, pa še to zelo redko opazimo (Pohorje, Vzhodne Karavanke).

Od več erozijskih površi je posebno izrazita ona v višini okoli 2200—2300 m — najbrž oligocenska — ki je bila obenem zelo ugodna za razvoj ledeniških mas; nad tem nivojem se dvigajo vrhovi nesimetričnih profilnih oblik, ker so se na severni in severozapadni strani zaradi močnejšega glacialnega učinkovanja strmejše. Sledijo mu nižji nivoji — uravnjeni v mlajših dobah — ki jih moremo slediti v pobočju vzdolž celega hrbita, medsebojno ločene po bolj ali manj izrazitih stopnjah. Tako v Šar Planini kakor v Korabu so ti problemi še čisto neobdelani.

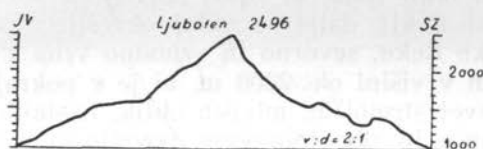
Jugovzhodni rob Šar Planine nad Pologom poteka skoro premočrtno v smeri SV—JZ; saj je tektonske geneze. Ob tem prelomnem robu se je v terciaru ugrezala z jezerom zalita Pološka kotlina, pa tudi gorovje se je najbrž dvigalo; tedaj so se vode krepko vrezavale, posebno potem, ko je jezero kopnelo po pliocenski dobi. Denudacijsko učinkovanje še ni moglo temu robu uničiti konveksnega pobočnega profila.

¹ Po izohipsah na specialki bi bil najvišji vrh Turčina ok. 2750 m, severno od kote 2702 m: srednji Turčinov vrh.

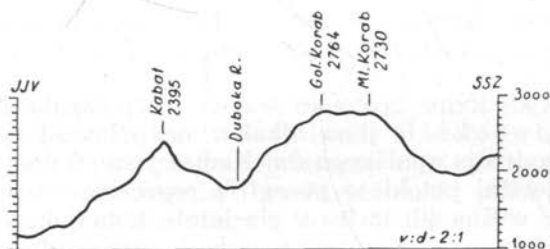
Kot člen Šarsko-Pindskega sistema sta bili obe gorovji nekako sredi terciara, v miocenski dobi, dvignjeni in nabrani po orogenetskem pritisku, nakar ju je zajelo preobražanje zunanjih, atmosferskih sil, ki so do nastopa klimatskih sprememb v diluviju, ko so se gorovja prekrila s trajnim ledom in snegom, utegnile zarezati v prvotno površje le drobnejše poteze. Ta prediluvialni relief je bil torej še manj razgiban od današnjega; v obdelavo sta ga dobili glacialna in nivalna erozija, katerih dokaz so tipične krniške in okre-

Morfološki prerez Turčin—Šutman—Čač Kadis

Prerez preko Ljubotena

Prerez preko Koraba v smeri SSV—SSZ

šeljske oblike, ki jih je obrusil led, in morenski nasipi glacialnega drobirja v dnu okrešljev ter v gornjih delih rek. Ledeniki v Šar Planini in v Korabu so bili zaradi južne lege omejeni le na najvišja področja. Medtem ko je v naših Alpah potekala diluvialna ločnica večnega snega le v višini 1300—1500 m, je bila v tem predelu mnogo višja, okroglo 2100—2300 m visoko.

Na obojni strani je segalo glacialno učinkovanje niže ko na prisojni; na prvi leže krnice in okrešlji v Šar Planini v višinah okoli 2200—2300 m, na drugi pa okoli 2300—2350 m. Za Korab bodo veljale podobne številke.

Severovzhodni del Šar Planine zaradi izrazitejšega slemenskega značaja ni imel mnogo ledenikov; od teh jih je bilo le nekaj na pri-sojni plati in še ti orientirani na V ali celo SV (krnice Suhe Rupe pod Plečo, Skakalske Reke, Tearačke Bistrice, Gabrovčice, krnica Jezerce). Na osojni strani je več krnic, večinoma orientiranih proti SV (krnice v izvoriščih Ropotskega Potoka, Kaludžerske Reke, Blateštice, Jažinačke Reke, Ljke, štirje okrešlji pod Kobilico, dalje v izvoriščih Duške in Leve Reke).

Najmočnejšo zaledenitev je imel centralni, najmasivnejši del Šar Planine, v povirju Tetovske Bistrice in njenih pritokov, zlasti desnih, tekočih proti S in SV (krnice Džinibeg v izvorišču Tetovske Bistrice, Krivošija v izvor. Krivošijske Reke, v izvor. Lešničke Reke, Kazani v izvor. Kazanske Reke). Ti okrešlji so zelo prostrani; dosti manjši niso oni na položki strani (okrešlji Čaušica, Kazani, Smreka [na karti Česta Kamen], krnici Belega in Črnega jezera, manjši okrešlji ob severozapadnem robu planote Šutmana, v izvoriščih Mazdrače, Staroselskega Potoka, Jelovljanske Reke).

Glaciacija Koraba je še neobdelana, enako drugi geografski pojavi. Po oblikah sodeč, se je led držal v izvornih kotanjah Štirovice, gotovo tudi onih vodá, ki izpod najvišjega korabskega masiva pritekajo Duboki Reki; dalje so vidni okrešlji v izvoriščih južnih pritokov Ribniške Reke, severno in vzhodno vrha Ploče.

Nad nivojem v višini ok. 2200 m, ki je v pokrajinski sliki najbolj izrazit, je svet strmejših, mlajših oblik, nastalih prav po glacialnem učinkovanju in dopolnjujočem površinskem preoblikovanju, ki je v vseh nekdanj zaledenelih področjih zelo živahno. Grebeni so nesimetrični zaradi strmejših vesin na okrešeljkih straneh.

2. Podnebje, vode, rastje.

Zaradi vododržne geološke osnove razpolagata obe gorovji z velikimi vodotoki in jima nikakor ne primanjkuje vode; to je primer le v področju apniškega Čaf Kadisa južno Šutmana in mestoma v Korabu. Številni potoki so posegli z regresivno erozijo že visoko pod grebene; večina jih izvira v glacialnih kotanjah, kjer so v osojnih legah drži sneg še skozi vse poletje. Kakor sploh v škrilastih gorovjih, so tudi na Šar Planini številna jezera — navadno jih štejejo 25 — ki imajo zahvaliti svoj nastanek glacialnemu preoblikovanju: leže na dnu krnic in so običajno zagrajeni z obodom morenskih nasipov, skozi katere imajo nekatera vrezane odtoke (Livadičko, Veliko in Malo Jažinačko, Belo jezero). Odtoki jezer, katerih bazeni so izdolbeni v apniškem temelju, zginevajo v tla; enako nekateri v morenskih okvirih. Okrešlji so stopnjasti, razdeljeni po strmih odsekih, ki jih ponekod predstavljajo apniški pragovi; potoki v skakavcih teko z višjih na nižje terase. Tako so vzdolžni profili potokov zelo neizravnani (Leva Reka), zlasti pri vodah, kjer se je navzgor napredujoče poglobljanje ustavilo zaradi prenehanja gorskega dviganja. Zgoraj v planotastem svetu Šutmana so v višini nad 2100 m povirja potokov Čaf Kadis in Crni Kamen v plitvih dolinicah

Na Livadici

Foto dr. Avčin France

s širokim prečnim in blagim podolžnim profilom; mestoma potoki celo vijugajo! Divji spodnji tok pa je vrezan globoko v pravih klisurah z golimi skalnimi rebri.

Severovzhodni šarski del ima zopet — zaradi slemenskega značaja — kaj enostavno hidrografske mrežo; potoki — »reke« — tekó v splošnem vzporedno, na prizrenski strani večinoma v Lepenac, Vardarjev pritok, drugi v Prizrensko Bistrico, pritok Belega Drima, na pološki strani, pa v Vardar; izvore imajo v številnih krakih. Mlajša rečna erozija se je večinoma zagrizla že do izvirov in uničila starejši fluvialni relief. Spomladi so šarplaninski potoki najbolj vodnati. Ob izhodu v ravnino odlagajo številni material v izredno karakterističnih vršajih, ki so nanizani ob robu ravnine v Pologu, deloma tudi v Siriniću (ob zgor. toku Lepenca); naselja so si jih izbrala za namestitve. Te vode so na prizrenski strani: Ropotski Potok, Kaludžerska Reka, Blateštica, Jažinačka Reka, Lbka, Ljubinjski Potok, Grbatovce, Leštanska Reka; na tetovski pa: Ljubotenska Reka, Beloviška Reka, Gabrovčica, Tearačka Bistrica, Lešačka Reka.

V jugozapadnem delu prevladuje skulpturni relief: vodovje se radialno razhaja. Tetovska Bistrica, ki z leve sprejema Skakalsko, Čepenovsko, Brodečko, Dojransko in Vejičko Reko, z desne pa Krivošijsko, Lešničko in Kazansko Reko, se najgloblje in najmočneje zajeda v šarski masiv; izvira v velikem okrešlju Džinibega, teče sprva strmo proti SSZ, nato se zložno zavija v desno, tako da ima med Vešali in Brodcem že vzhodno smer, niže celo jugovzhodno; na njenem vršaju leži Tetovo. Dalje na jug odvajajo vodo s Šar Planine

v Prizrensko Bistrico Duška in Leva Reka, v Vardar pa Uleverička, Novoselska Reka, Mazdrača in Jelovljanska Reka s Staroselsko Reko.

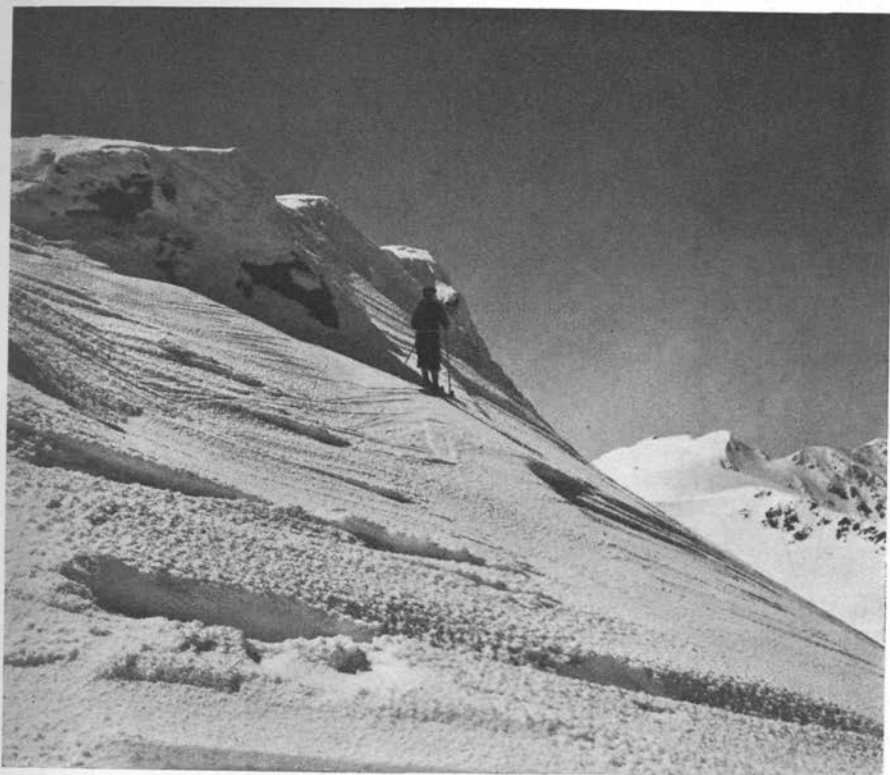
Z najjužnejšega dela Šar Planine, z Vrace, se odteka voda skoro vsa v Radiko, pritok Crnega Drima. Črni Kamen in Čaf Kadis s Hadžino Reko imajo široka povirja na planotah Sutmana in Čaf Kadisa, spodaj pa klisurast tok. Enak značaj ima v srednjem toku Štirovica, ki po pritokih spaja Šar Planino s Korabom.

Klasična in turistično že znana je klisura Radike, ki zbira svoje vodovje na vlažnih ravninah pod Vlajnico in si v čimdalje globlji zaseki krči pot. Njena klisura, globoka povprečno 600 m in vrezana v trde kristalaste apnenice in marmore, reže izrazite nivoje na korabski in bistrski strani; niže pod Žirovnico dobi dolina v škrlavcih pravilen debrski prerez.

V ožjem, meridionalno ležečem Korabu tekó njegove vode na albanski strani splošno v zapadno, na naši v vzhodno stran, s to značilnostjo, da so domala vse izvorne kotanje z zgornjimi toki orientirane proti SZ na zapadni in proti SV na vzhodni strani, čemur se more v znatni meri pripisovati glacialni vpliv; nato pa zavija vzhodno vodovje v desno, tako ko n. pr. Tetovska Bistrica. Za Štirovico, ki jo v spodnjem delu zovejo tudi Ničpurska Reka, sprejema Radika s korabske plati vodé: Duboko Reko (Proj Fel) z Bukovsko Reko (Proj Bukovenit) izpod glavne Korabove skupine, dalje Ribniško in Žirovniško Reko izpod skupine Ploče ter še manjše pritoke izpod Dešata.

Šar Planina s Skopsko Crno Goro ima v p o d n e b n e m o z i r u važno vlogo; do njenih pregraj namreč še segajo vplivi modificiranega mediteranskega podnebja; obratno prihajajo skozi Kačaniško klisuro hladni vplivi kontinentalnega severa. V gorskem svetu seveda ni »macedonske« vročine; že sam Polog, odprt proti S, ni tako sušen kakor n. pr. Skoplje. Po Milojeviću se zimske temperature za Šar Planino ne ločijo toliko od naših, kot se ločijo poletne (januarja Šar Pl. -10.4°C , Triglav -12.0° ; julija Šar Pl. 8.3° , Triglav 4.0°). Najvišji predeli Šar Planine in Koraba izkazujejo povprečno okoli 2000 mm padavin, severovzhodni del Šar Planine, ki je že delno pod vplivom severa (dolge snežne zime v Stari Raški!), še več (dočim n. pr. Skoplje le ok. 450, Polog ok. 650 mm!). Snežna odeja je trajna skozi več mesecev; v začetku letošnjega aprila je kompaktno pokrivala pobočja na obeh straneh globoko doli v gozdove; celo na pri-sojni strani so bile še znatne snežne proge v selu Liscu, v viš. ok. 1250 m — res, da je konec marca zapadlo snega preko običajne mere.

Enako ko v geološkem in morfološkem pogledu, se tudi v v e g e t a c i j i opaža velika razlika nasproti našemu svetu. Gozdna tla zavzemajo zelo male površine in tudi sestava gozda je druga. Gozdne revščine ne smemo pripisovati klimatskim faktorjem, to je, pomanjkanju padavin; tudi v edafičnem oziru, ki zadeva geološko-petrografske momente, so ugodni pogoji. Torej so v glavnem biotski činitelji, v prvi vrsti človek, spremenili zunanje lice pokrajine.

Na Šarskih grebenih

Foto Tavčar Ivo

Meje kulturno vegetacijskih pasov so seveda više nego pri nas. Poljedelski pas sega na pološki strani povprečno do viš. 1300 m, na prizrenski niže. Gornja meja gozdnega pasu je povprečno 1700 m, čeprav bi po prirodnih pogojih dosegala višino 2000 m; iz planšarskih razlogov s o jo potisnili globoko navzdol, ponekod prav do poljedelskega pasu. Gozd je po ogromni večini listnat, med katerim je veliko grmovja (»šibljak«); pokriva pa osojna in strmejša pobočja ob vodah. Redki iglasti gozdi, tudi v višinah do 1900 m, so severno Jezerske Čuke, pod Ali-Pašino in na Popovi Šapki, v klisuri Čaf Kadis; tu in ob Radiki sega smreka v Jugoslaviji najnižje proti jugu. Razsežne brezgozdne površine so v jugozapadnem delu Šar Planine in se vlečejo tja v severni Korab, kjer šele južno Duboke Reke nastopa gozd v malo znatnejšem obsegu, seveda listnat, pa še to le na naši strani, do višin ok. 1800 m.

Nad gozdnim, zelo neizrazitim pasom segajo gori do najvišjih vrhov ogromni planinski pašniki, »suvati«, ki — žal — mnogo premalo izkoriščani, predstavljajo neprecenljivo bogastvo za umno kmetijstvo.

Absolutno neproduktivnih tal je zaradi ugodne geološke sestave torej zelo malo.

Srdže Brdo

Foto dr. Avčin France

3. Gospodarstvo in prebivalstvo.

Nad rodovitno Pološko kotlino, kjer je večina naselij nanižanih na šarskem robu ob vršajih, je drugi pas naselij v Podgoru, na ostankih nekdanjih rečnih in jezerskih teras, v višini 800—1000 m. Više leže naselja v dolini Tetovske Bistrice, pa ob Mazdrači in Jelovljanski Reki, kjer zavzemajo odprte prisojne terase nad tesnimi debri. Najvišje selo v Šar Planini je Bozovec nad Tetovsko Bistrico pod Kara Nikolo (ok. 1280 m); niže na strmem pomolu nad reko Vešala (ok. 1200 m), še niže Brodec (ok. 1050 m), nad sotočjem Dojranske in Vejičke Reke pa Vejce (ok. 1150 m). Visoko leži tudi Lisac (ok. 1200 m) pod Popovo Šapko, niže Šipkoviča (ok. 1100 m), ob Jelovljanski Reki Gornje Jelovce (ok. 1200 m). Gornja meja kultur sega povsod više od gornje meje naselij; na pološki strani do 1500 m; najviše so Vešalska polja ob Kazanski Reki v vzhodni izpostavi (1800 m!). V dolini Mazdrače je meja pri 1500 m, Novoselske Reke pa 1475 m.

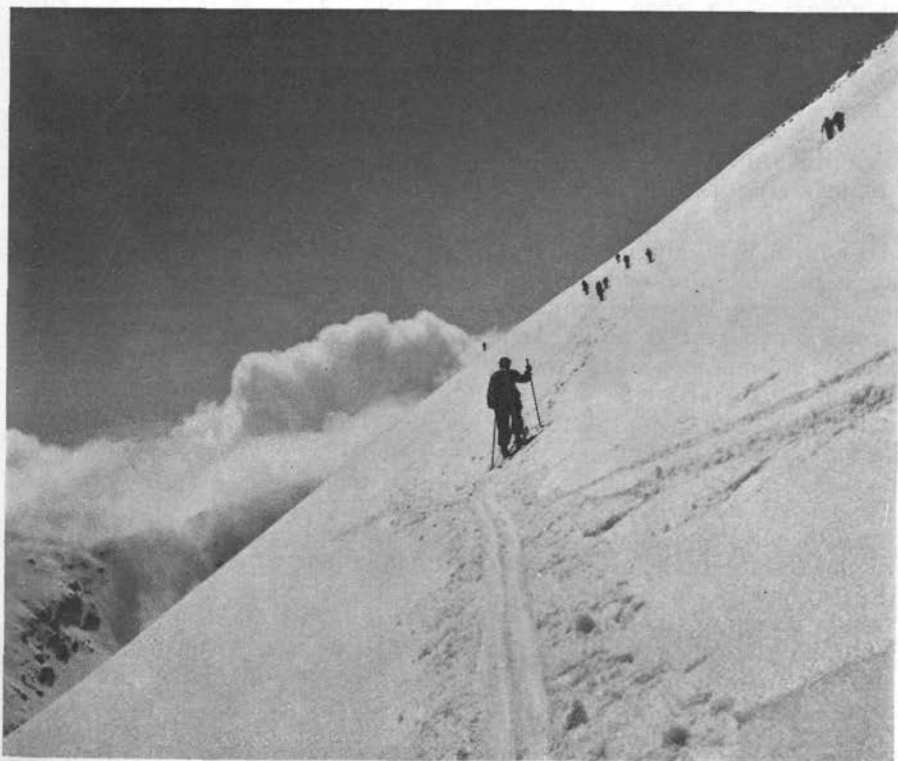
Zaradi osojne lege sta v župah Siriniću in Sredski gornja kulturna in naselbinska meja precej niže; naselja so skoro vsa v višini pod 1000 m. V Gori in Opolju nad Prizrenom so pa na številnih nivojih više razporejena (Radeša 1275 m, Plajnik, Zapužje), še više v masivnem zavetnem in valovito razgibanem svetu med osrednjo Šar Planino in severnim Korabom, na rečnih terasah (Brod ok. 1350 m, Restelica ok. 1400 m). V Korabu enako na ostankih nekdanjega rečnega dna (Ničpur, Žužnja, Nistrovo 1150 m, Tanušaj ok. 1250 m,

Bibaj ok. 1200 m, Ribnica, Njivište, Grekaj, Žirovnica), vsa bolj ali manj v prisojni legi (vpliv ekspozicije v dolini Ribniške Reke!)

V Gornji Reki, to je ob Štirovici in gornji Radiki, samevajo v obupno zapuščenem divjem svetu ruševine razseljenih in razdejanih arnavtskih kačaških sel: Štirovica, Reč, Stredimir, Dřbovo, Trnica.

Po gospodarski karakterizaciji so šarplaninska in korabska naselja poljedelsko-živinorejska, kar pač odgovarja prirodnim prilikam. Poljedelska produkcija je množinsko in kakovostno nizka; izravnava jo živinoreja, ki temelji v planšarstvu. Od žit uspevajo v teh višinah še kuruza, ječmen in rř, a vsako drugo leto izmenoma puřcajo njive prazne, v prahi, jih popasejo in s tem dobro pognojě.

Naselja so razpologena v bregu, tesno sklenjena, gručasta; zaradi antropogeografskih vzrokov samotna in razložena naseljenost sploh ni zastopana (obramba!). Domovi, »kule«, navadno enonadstropni, so kamnitni, streha je iz škrilastih ploč; v debelih zidovih so redka in ozka okenca, prave strelske line. Borna so gospodarska poslopja: hlev je navadno v pritličju pod stanovanjskim prostorom, posebej so šupe iz protja, krite s slamo, za shranjevanje sena in slame. Ozka dvoriřča so obdana z zidovi.

Pobočja Srdžeg Brda

Foto Tavčar Ivo

Gozdno izkoriščanje se vrši le za domače potrebe in za prodajo drv v večje dolinske kraje (Gostivar, Tetovo, Prizren, Debar).

Po prirodi določena najvažnejša gospodarska panoga je planšarstvo; saj je suvatski pas samo na Šar Planini dolg preko 60 km, širok pa 5 km, eden najprostranejših na Balkanu. Planine so državnne, kmetje plačujejo le »ispašo«. »Bačila«, pastirski stanovi iz protja s slamnato streho, leže v okrešljih in na terasah, na prisojni strani v višini 1500—2000 m, na osojni niže, navadno ob zgornji gozdni meji. Niže so »pojate«, že v poljedelskem pasu, kjer drže dobršen del živine čez zimo, sicer pa gonijo drobnico na »zimovnik« v srednje Povardarje, zlasti na Ovče Polje; pred vojno so se ta nomadska kretanja vršila tja v Trakijo in Solunsko ravan.

Na Korabu je zaradi neposredne bližine meje planšarstvo mnogo manj razvito; karta kaže na naši strani bačila le pod Krčinom v Dešatu in nekaj več na albanski strani.

Od polovice 19. stol. je planšarstvo izredno nazadovalo; arnavtski Ljumljani, šarski »Gorali«, ki se v svojih svobodnih planinah niso brigali ne za sultana ne za kadijo, so vprav vojaško zasedli suvate. Živino so plenili pri kristjanih in muslimanih; te otmice in spore so spremljale bitke in krvne osvete. Pod takimi prilikami so ostajali suvati v velikem delu neizkoriščani; po vojni se je položaj zboljšal in za l. 1928. se je cenilo število pasočje živine na Šar Planini: 150.000 ovac, 1500 koz, 7000 govedi, 1500 konj (v isti dobi v vsej Sloveniji: ok. 10.000 govedi, 500 konj in 8000 ovac).

V tem delu Balkanskega polotoka, skoro v njegovem središču, je na osnovah slovanske patriarhalne kulture s starobalkanskimi, bizantinskimi in muslimanskimi primesmi vzniknila v stoletjih posebna življenjska dinamika.

Prebivalstvo šarskega in korabskega področja tvorijo Arnavti in Srbi, glavni etnični skupini v pestri mešanici Južne Srbije, ki je rezultat zgodovinskih dogajanj.

Preostanek predсловanskega, tedaj že večinoma romaniziranega prebivalstva tvorijo poleg Arnavtov Cincari (Kucovlahi, Vlahi, Aromuni), deloma meščanski trgovci, večinoma pa nomadski živinorejci v vzhodnem Povardarju. V turški dobi se Turki sami više Skoplja niso mnogo naseljevali po deželi. Pač pa je povzročila velike etnične spremembe krepka ekspanzija Arnavtov v zgornje Povardarje, Metohijo in na Kosovo, prav do Toplice; njen potek nam kaže zanimive geografske poteze. Arnavti, kot nosilci pastirske kulture, so prodirali po planinskih masivih; z njih višin so se razlivali po okolnih kotlinah. Ravno Šar Planina je imela izredno pomembno vlogo; kajti njen orografski pravec je bil kažipot arnavtskim selitvam. Z doline Belega Drima so se razlivali ljudski toki preko važnih prevojev: Prevalac, Nikolica, Džinibeg, Golema Vraca, Mala Vraca, Korabska Vrata. Srbi so se jim umikali na S, zlasti po brezuspešnih uporih proti Turkom. Arnavti so se dobesedno vseljevali v opuščena naselja kot turški favoriziranci. Vzporedno s številčnim, ekonomskim in kulturnim propadanjem se je srbsko prebivalstvo islamiziralo in posredno arbanašilo. Življenjska varnost je bila majhna. Nad klisuro

Počitek pod Jezersko Čuko

Foto dr. Avčin France

Radike je stala kula Trnica, trdnjava proslulega kačaškega harambaše Sabrije age, pri Torbeškem mostu v selu Štirovica pa Zijasa Kaljoše, absolutnih gospodarjev Gornje Reke. Kule so razorali topovi, na mestu nekdanje Trnice je danes orožniška postaja.

O nekdanjem srbskem prebivalstvu v danes čisto ali pretežno arnavtskih krajih pričajo topografski nazivi v nomenklaturi, ostanki pravoslavnih cerkvá in manastirov, pa ustna tradicija. Čeprav so vasi v notranjosti Šar Planine in Koraba čisto, v obrobnih kotlinah pa pretežno arnavtske, so vendar imena naselij po ogromni večini slovanska, nanašajoč se največ na prirodne značilnosti morfološke in vegetacijske prirode (n. pr. Vejce, Brodec, Vešala, Lomnica, Jelovce, Raven, Brodec, Lisec, Stružje, Zaplužje, Zli Potok, Kruševo, Vrbena, Njivište, Ribnica, Žirovnica, Vrbjane, Trebište). Več pa je arnavtskih elementov v gorski in vodni nomenklaturi; v Korabu in jugozapadnem delu Šar Planine sploh prevladujejo. Srbska sela so le v Podgoru nad Dolnjim Pologom.

Sploh so se v zgodovini vršila tod in se deloma še vrše velika kretanja prebivalstva v raznih oblikah. Prvo so velika ljudska gibanja, ki so imela za posledico važne etnografske spremembe; drugo so stara sezonska nomadska kretanja pastirskih rodov, zlasti Aromunov in Sarakačanov, ki v novejši dobi pojenjujejo; tretje pa novejša pečalbarska, ki so karakteristična ravno za Šarplaninsko oblast. Arnavti in Srbi hodijo čez zimo ali poletje v mesta po vsem polotoku na »pečalbo«, v »gurbetluk« (tudi »argatluk«) kot slaščičarji (»halvadžije«, »bozadžije«), drvarji, zidarji, natakariji. Zaprti vase, po-

nosni, nezaupljivi, sramežljivi v družbi, živé od sile skromno; način življenja se je z izredno močno tradicijo in konservatizmom v generacijah izoblikoval tudi v ljudski psihi (»kukanje«, življenjska pasivnost, narodna pesem in muzika). Zaradi rasnega mešanja je prirodni prirastek majhen, moških je znatno več od žensk; razširjena je golšavost, zlasti v Siriniću, kar je značilno tudi za Alpe.

4. Pomen za razvoj planinstva, zlasti smučarstva.

V turističnem pogledu čaka naš Jug še velika bodočnost. V tej karakterizaciji Južne Srbije prihajata v poštev dva osnovna momenta: njene prirodne lepote in pa kulturne ter umetniške posebnosti, ki se izražajo ne le v zgodovinskih in arheoloških spomenikih, ampak v vsem ljudskem življenju. Treba je le zboljšati prometne zveze in gostinske prilike. V zadnji dobi je tujski promet na jugu osredotočen na Ohridskem jezeru.

Šar Planina, Karadžica, Korab in Perister so pglavitni objekti planinstva v Južni Srbiji. Alpinist tu poleti, razen malo izjem, ne bo iskal in našel problemov; drugače pa je v zimskem času, ko nudijo severna pobočja šarskih in korabskih vrhov, n. pr. v okolišu Jezerske Čuke, Crnega Vrha in Kabata v Korabu, zanimive stenske in grebenske pleznje.

Najidealnejše prirodne pogoje pa ima tu planinsko smučarstvo. V vsem dinarskem svetu so številni razsežni planinski masivi, a Šar Planina in Korab jih gotovo prekašata. Tega, kar najde smučar tam doli, Apniške Alpe zares ne premorejo. Na ogromnem, več ko 100 km dolgem planinskem pasu Šar Planine in Koraba so razsežne goličave brez skalovja, enakomerno napetih pobočij. Z vrhov in slemen so možni po 10 km dolgi spusti po grapah v dolino; višinske razlike ne znašajo samo po 1000, ampak do 1500 in celo več metrov. Ovirajočega gozda je zelo malo. Smuki, kakršni si slede ob vseh grapah šarplaninskih in korabskih vodá, najdejo v Sloveniji primeru le v Plnici pod Jalovcem, v Krmi pod Režjo in na Peci. Edinstveni so smuki z Jezerske Čuke (2604 m), Bistre (2640 m) ali Crnega Vrha (2587 m) po jarku Tearačke Bistrice, prav do višin 1000 m, nakar se dolina položi; višinske razlike je torej 1600 m. Najvišji vrhovi so s smučmi dostopni navadno od več strani. Z višin preko 2600 m drsiš po kotanjastem jarku ko po toboganu pod Popovo Šapko, ali s Turčina (2702 m) preko planote Karabunar, pa z Džinibega (2610 m) ali Borislajca (2662 m) v krnico Belega jezera in dalje po dolini Novoselske Reke. Pa Šutmanove planote! Med najlepšimi smuki v Korabu je gotovo oni z vrha Bele Čuke (Kepi Bar, 2595 m) v dolino Štirovica. In kakšen smučki svet: strmi in položni, gladki, neizmerno razsežni bregovi brez ovir!

Danes pa za razvoj planinstva v teh planinah z najodličnejšimi prirodnimi možnostmi manjka turistovskih koč. Na vsej Šar Planini sta le dva domova, pod Ljubotenom v višini okoli 1550 m in večji pod Ali-Pašino na Popovi Šapki (1785 m), oba na položki strani, na Korabu pa sploh nobenega. Šele s postavitvijo nekaj koč in zavetišč, n. pr. v okolišu Jezerske Čuke ali Bistre, prevala Kara Ni-

kola, pod Turčinom ali Džinibegom, na Šutmanu v povirju Čaf Kadisa ali Crnega Kamna ter treh ali štirih vzdolž Korabskega grebena, bi bil »otvorjen« ta sijajni smuški svet. Med temi desetimi domovi bi bila razpredena najlepša smuška pota v državi; v neizmerni prostranosti šarplaninske in korabske pokrajine pa bi ostalo še vedno dovolj samotnih poti.

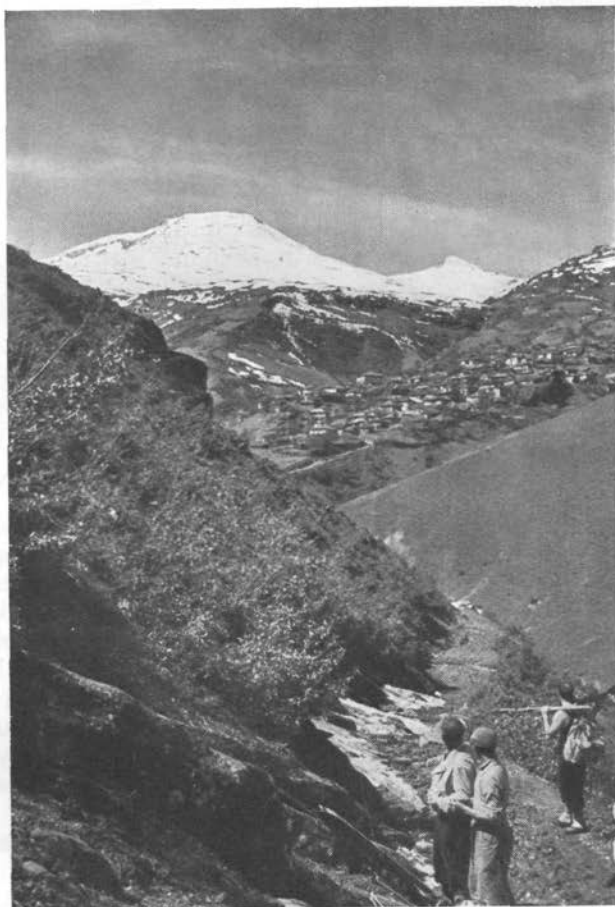

Foto
Zergollen
Bruno

Vešala s Kara Nikolo v ozadju

Slovstvo.

1. Specialne karte 1 : 100.000: listi Kačanik, Prizren, Tetovo, Gostivar-Kičevo.
 2. Cvijić: Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije. I, II, III. 1906—1911.
 3. Milojević: Visoke planine u našoj kraljevini. 1937.
 4. Bončev: Geologische Karte der östlichen und zentralen Balkanhalbinsel. 1 : 800.000.
 5. Spomenica dvadesetpetгодиšnjice oslobodjenja Južne Srbije.
- Opomba. Imena so pisana kakor na specialni karti in pri Milojeviću.

Od Ljubotena do Koraba.

(Smučarska odprava).

Če se zamislim nazaj, na daljni Korab in slavno Šar Planino, me obide prav posebno zadovoljstvo. Ni to zadovoljstvo človeka-planinca, ki je uspel v težki borbi, tudi ne v sekundah merjeno zadovoljstvo smučarja-rekorderja: je to zadovoljstvo človeka-esteta, ki je doživel nekaj nepopisno svetlega in lepega.

Doživetje nas vseh, kar nas je hodilo to 140 km dolgo, belo gorsko pot, je bilo res edinstveno, tako v estetskem ko v alpinističnem pogledu. Ljudje, ki so prepotovali na smučeh večino evropskih gora, pa so potem videli Šaro, zatrjujejo, da take posebne, svojstvene smuške divote, kakor jo krijejo te nepoznane in nedotaknjene gore, niso videli nikjer.

Kratek opis naše ture naj bi povedal vsaj glavne momente o njenem poteku. Rad bi prikazal sliko, ki se mi pričara, če se zaprtih oči vrnem na naš divji jug. A kaj, ko navsezadnje tudi najboljši opis ostane vedno samo — opis. Pa vendar: vzemimo v roke karto, sekciji Kačanik in Debar, in sledimo svojim smučinam po planinah kraljeviča Marka!

* * *

1. dan, 3. april. Star avtomobil nas je zjutraj natovoril v carskem Skoplju. Pri odhodu par tovarišev planincev z juga in kar množica zijal: gora svetlomodrih zabojev jim je bila uganka. »Idu valjda na koji vašar«, so nas ocenili eni; »na semenj da gremo«. Drugi so nas obsodili, da smo Nemci. Pri »Bati« sem kupil vezaljke za čevlje in ko sem vprašal za ceno, sem zvedel: »Zwei Dinar«. Še sedaj vidim obraz prodajalke po nastalem dialogu. Da mi je na slovensko vprašanje odgovorila turško, ne bi rekel nič; tako pa me je pogrelo.

No, v tistih zabojih je bila hrana, toliko dobre domače hrane, da je predstavljala na turi edini nepremagljivi problem: v želodec ni šla, v nahrbtniku se je pa opasno kopičila. Tako izdatno je še v Ljubljani poskrbel za nas neumorni gospodar Ivo Marsel.

Zunaj Skoplja smo prvič zagledali dolgo verigo belih gora; pol obzorja je zavzela Šar Planina. Vreme se je kazilo in tihe skrbi so se nas lotevale: navznotraj seveda — navzven nas je bilo samo veselje in objestnost. Na cesti običajni prizori našega juga: živina, otovorjeni oslički, jahači, avto, pod njim pa šofer, ves prašen in masten. Avto je bil seveda — naš.

Pa smo le prišli do Tetova. Mesteca in Arnavtov smo se brž nagledali in razgovori z vojaško oblastjo so nam trajali že kar predolgo. Sploh pa smo imeli dva Arnavta s seboj. Nuriman Velijević in Dževair Ametović sta bila naša nosača za hrano. Mirna, tiha, skromna, a vztrajna in ponosna sinova planin. Spremljala sta nas na vsej turi v naše največje zadovoljstvo.

Vešala z dolino Tetovske Bistrice Foto dr. Tominšek Stanko

Iz Tetova nas je neuničljivi Ford vozil kakih 20 kilometrov preko potokov, kotanj in kamenja skozi par vasi do vznožja Ljubotena, stražarja nad »Kosovim ravnim«. Stožčasti vrh je tičal v meglah. Razdrli smo prva dva zaboja in se z njih vsebino več ko pošteno podprli. Zato smo krepko hodili proti Ljubotenski koči, vidni že iz doline. Stoji prav na gozdni meji. Skozi lepo ležeče Staro Selo smo se vzpenjali enakomerno in precej strmo. V gozdu smo že nataknili smuči. Sneg je bil globok in moker, vreme soparno. V dveh urah smo skozi redek bukov gozd dosegli kočo. Stari čiča oskrbnik nas je odžejal s prekrasnim šarskim »planinka«-čajem, kakor ga sam imenuje.

Z Urošem Župančičem sva kmalu ušla iz koč. Smuči na noge in proti vrhu: 1000 metrov višine je do njega. Enakomerno sva se vzpenjala in kmalu utonila v mokri megli. Vse je postalo belo in motno, le od časa do časa je iz sivine zrasla kaka skala, da je oko zopet našlo oporo. Na neki planotici se nama je smer zataknila. Kompas sva pustila v koči in le po vetru sva ugotovila, kod naprej. Sneg je postal trd in bala sva se, da ne bi navzdol grede zgubila sledov in s tem smeri. Iz dvomov naju je rešil referent ministrstva za fizično vzgojo, tovariš Kavčič, ki Ljuboten dobro pozna. Ubral jo je iz koč za nama.

Greben se je zožil, na levo je padal strmo v neznano; ves je bil v ivju in snegu. Smučke smo zabili v sneg in si pomagali s palicami. Še 170 m bi imeli do vrha (2496 m) po višinomeru in čudno smo se pogledali, ko smo se nenadoma znašli poleg trigonometra. Napi-

*Pogled iznad Popove Šapke
na Carevo Gumno, Kobilico in Crni Vrh*

Foto Zergollen Bruno

hano ivje ga je pretvorilo v čuda lepo sneženo piramido. Račun nam ni šel vkup. Nazadnje smo ugotovili, da stoji koča 170 m više nego mislijo Skopljanci: 1650 m, mesto 1480 m.

Razgleda ni bilo več ko 10 metrov naokrog in veter je postajal nasilen. Brž smo se vrnili k smučem. Iz megle se je izmotal tovariš Jordan, ki je še hotel na vrh. Toda mračilo se je že in sledovi v snegu so bili komaj, komaj še vidni. Vrnili smo se skupno. Kavčiču se je v gnilem snegu zlomila konica smučke, to je bila na vso srečo edina nesreča vseh udeležencev na petdnevni turi. Sreča pa taka!

Smučali smo skozi gosto meglo skrbno ob starih sledovih. Strmo in hitro je šlo po težkem snegu. Sijajen bi bil smuk z Ljubotena ob dobrih razmerah. Ko smo se izvili iz megle, je bilo že mračno in pričelo je pršiti. Vreme je kazalo na »obupno«, in to prav pred najtežjim dnevom vse ture. Ozek, svetel pas pod oblaki na vzhodu je bil naše zadnje upanje.

V koči smo zopet močno jedli. Še zadnje priprave za naporni naslednji dan in pospali smo po dokaj udobnih posteljah. Skupnih ležišč ta sicer prostorno zidana koča nima. Tudi drugače se glede udobnosti in domačnosti z našimi še daleč ne more kosati.

4. april. Ob drugi uri zjutraj me je skrb dvignila iz postelje. Nebo je bilo še močno oblačno, toda svetla proga na vzhodu se nam je iznad Skoplja že precej približala. In ko smo ob pol štirih vstali,

smo strmeli nad čudovito sliko: srebrna mesečina je oblila šarske grebene z vilinsko svetlobo, zadnje megle so se še plazile okoli vrhov. V dolini šum vodá, zategli kriki sove, prav skrivnostno razpoloženje v skrivnostni pokrajini. Hiteli smo. Ob četrť na pet smo že prečili strma pobočja Ljubotena proti glavnemu grebenu, ki se vleče tja do Koraba. Sren je bil trd ko kamen. Spustili smo se v globoko kotlino, ki pada pod Kozjo Steno proti dolini. Tudi pozimi baje domuje tam medved in smučarji ga često vidijo.

Greben smo dosegli malo pod vrhom Kule (2314 m). Pogled na Ljuboten nazaj je bil le prelep, da ne bi nastala fotografska pavza. Videti je ko Grintavec s Kočne, le malo vzravnati bi ga bilo še treba.

Začela se je enakomerna smuka, s sedla na sedlo, s »čuke« na »čuko«, brez konca in kraja. Na levo so nas zapeljavali najčudovitejši, brezkončni enakomerni smuki v Tetovsko kotlino. Na prizrensko stran je svet strmejši, vendar je prehodov povsod dovolj.

Preko Livadice (2491 m), Piri Bega (2522 m) in Srdžeg Brda (2510 m) je šlo hitro, ves čas v veliki višini, kakor jo pri nas smučar doseže le okrog Kredarice in Kanjavca. Sneg je bil najidealnejši srenec, za dva prsta se je udirala smučka. Pri nastalem smuškem teku čez Saro so najbolj trpeli fotografi. Kje je že bila čelna skupina, preden si vse pospravil v aparat — četrť ure je nisi došel! Kača se je precej raztegnila, le na kakem sedlu so spodaj čakale črne pike in škodoželjno uživale ob več ali manj uspeh kristijanijah, lokih in drugih likih zaostalih fotografov. Pod Srdžim Brdom smo prečili

Popova Šapka

Foto dr. Smolaka Vojin

Pod Ali-Pašino Planino

Foto dr. Smodlaka Vojin

hudo strmino, ki je segala naravnost v nedogled. Silne skušnjave so nas mučile, tovariš Jordan jim je tudi podlegel. Kar zmanjkalo ga je, tako jo je ubral proti dolini: terene za smuke, slalome in brzinske rekorde brez primere skriva Šar Planina!

Ob enih, na pol pota po zračni razdalji, smo pod Jezersko Čuko (2604 m) kosili. Megle so se dvigale iz segrelih kotanj in hladen veter je zavel. Porabil sem lepo priliko, da sem pojedel kos sumljive klobase in skuhal v aluminijevi posodi čaj z veliko množino slabe limone. Posledice niso izostale. Noge so mi pričele nekam čudno hrometi, dihal sem sunkovito. Vedno teže in teže sem se vlekel za tovariši. Nič ni pomagalo, da mi je Nuriman odvzel del teže iz nahrbtnika; vedno bolj sem omagoval. Z želodcem se je uprlo vse telo. Naslednja ura je bila zame težka do obupa.

Spustiti smo se morali v megli preko velike strmine v skalnat kotel pod grebenom. Eden nosačev, ki nista imela robnikov na smučeh, je zdrsnil in se stoično odpeljal po bregu. Lovil se ni nič; mogoče ni vedel — kako, mogoče je prepustil pažnjo na skale kar Alahu. Pa je le srečno pristal med grmado kamenja in zlezal do nas.

Iz kotla smo se vzpenjali strmo proti Bistri (2640 m). Vsakih nekaj korakov vbreg me je vrglo na kolena v sneg. Ločili smo se; en del tovarišev — izkazalo se je, da pametnejši — je zlezal nazaj na greben, drugi pa smo zopet padli v obširen kotel in iz njega po stranski rebri na Bistro. Zopet smo prečili trdo strmino in nosač

je — zletel vdruho: »Kizmet!« in že je zopet mirno in vztrajno lezel za nami. Tovariši so me čakali z lekarno. Le škoda, da sta bili stekleničici s Hoffmannovimi kapljicami in baldrijanom skoraj prazni. Nazadnje mi je Uroš vzel nahrbtnik, dva tovariša, ki sta sama težje hodila, še smučī. Pustili so mi le še — pištolo: rahel migljaj, naj se kar ustrelim . . . Saj bi se bil najraje res. Najmanj dve dragoceni uri sem upropastil s svojo boleznijo. Na Bistri mi je na srečo odleglo in zopet sem lahko nosil svojo prtljago.

Z Bistre smo se spuščali po zelo strmem skalovitem grebenu. S smučmi to mesto ni prehodno. Vendar nam je varni sneg dopuščal brezskrbno hojo. Na sedlo smo prišli že v mraku. Megle so se dvignile. Solnce je zašlo in na krvavih oblakih nad Albanijo se je ostro risala silhueta Crnega vrha (2587 m) s trigonometrom, zadnja visoka točka dneva. Že v temi smo prečili trdno zmrznjena pobočja pod njim. Moj stroj je zopet deloval brezhibno, in na začudenje sem prišel pod Crni Vrh takoj za »motorizirano« prvo skupino. Tema je bila že popolna in očalarjem je predla trda na trdi strmini. Pod snežno opastjo stisnjene, nas je pošteno zeblo in že smo govorili o bivaku v snegu; kajti Bog ve, kaj je še do vasi Vešala, kjer nas čakajo gostoljubni orožniki. (O »patroli, koja ide u susret«, ni bilo sledu.) Ob osmih pa — hodili smo že 16 ur — se je greben Šare zasvetil v srebrni luči. Izšel je polni mesec. Vsa »banda« je oživela, brž smučī na noge in pričel se je najlepši del vse ture: vožnja ob polni mesečini po sreću

Snežne poljane pod Aleksandrovim Visom

Foto dr. Avčin Fr.

na sedlo proti Kobilici in pod njo na Vešala. O kaki utrujenosti ni bilo več govora. Naenkrat smo bili vsi živi in sveži. Smučali smo divje. Robniki so metali sneg kvišku in če si drvel za tovarišem, je mesec pričaral čudovito sliko. Nosačema je šlo težje, mi smo se pa podili, ko da so Arnavti vdrlji v deželo. Takoj smo bili na sedlu (2175 m) pod strmo Kobilico (2526 m).

Na sledečih padinah ni bilo ne konca ne kraja kristijanij. S tovarišem gospodarjem nisva pustila, da bi se nama ves užitek, ki ga nudi neznana Šarska pokrajina v mesečini, izprevrigel v divjanje. Vozila sva v obrokih, čakala zaostale, prisluškovala v noč, govorila v superlativih in se zopet podila navzdol, navzdol in navzdol. Vsa noč je bila polna sikanja robnikov na srenu. Padali nismo skoraj nič, kljub hitrosti in noči; tako idealna sta bila noč in svet. Celo na vodo smo naleteli in ugasili žejo celodnevne ture. »Divja jaga« je končno le obtičala v grmovju. Zagledali smo nekake senike — »bačila« jim pravijo — in pot. V navdušenju smo jo z domačinoma in Skopljancema vred napačno določili. Namesto da bi se vzpeli še 100 metrov na rob nad Vešali in v eni uri prišli v vas, smo sledili stezi in srečno prišli nad vas Brodec, 4 km od Vešal in 200 m nad njimi. Nekaterim se je zahotelo prenočiti kar v Brodca; saj ura je šla že na polnoč. Toda oglasilo se je toliko pasjih mrcin, da je vsakogar, kdor pozna šarplaninske ovčarje, minilo veselje buditi ljudi.

Ugrizniti smo morali v kisko jabolko. Z zadnjo energijo smo pregazili še 4 km blatne poti vbreg do Vešal. Ko si že prav nasproti vasi, zapre smer globok jarek in pot ga v velikem ključu preseka. Hodil sem z Arnavtoma in potožila sta mi, da sta že zelo utrujena. In če to reče skromni in vztrajni Arnavt, je sila gotovo velika...

Počasi smo le vsi prišli do orožnikov. Spali so že in ob eni v noči smo jim vse postavili na glavo. Narednik Glavan, doma s Kureščka, nas je sprejel prav slovansko. Čaj smo mu pili na debelo. V studencu smo prali zbite noge. Popil sem malenkost žganja in že nisem vedel, čigav sem. Tovariš Bruno Zergollen iz Zagreba si je k postelji postavil karabinko z grožnjo, da bo mrtev vsakdo, kdor bi se drznil buditi ga pred enajsto dopoldne. Nič čuda — saj smo v 20 urah prehodili več ko 40 km grebena, zvladali 2300 m višinske razlike s prav toliko spusta. Tura Ljuboten—Vešala je torej prav za prav precej nemogoča stvar, izvedljiva le ob izjemno ugodnih razmerah.

5. april. Naslednje jutro je bilo v znamenju splošnega čiščenja, mazanja, britja, obvezovanja vodenih in krvavih žuljev. Sicer sijajno »Kandahar«-streme ni za dolge ture, ker preveč izmuči noge.

Kuharica, Štajerka, je imela mnogo posla in vsa čast ji. Le škoda, da začne takoj nemškutariti, če vidi Slovenca. Komandir nam je stregel na moč. Že 15 let se menda klati po našem jugu in nikakor mu ne uspe priti nazaj v civilizirane kraje. Vojnik mi je pri vodi izjavil: »Evo, šarska voda — to ti je sve, što ovde dobro ima.« Sicer se počasi gradi cesta Tetovo—Vešala—Prizren čez Šar Planino; ko bo končana, utegnejo postati Vešala eno prvih smuških središč na našem jugu. A kje je še to!

Pod Džinibegom

Foto Tavčar Ivo

Nameravano turo preko Kara Nikole v loku na Popovo Šapko smo skrajšali. Dva nova nosača sta nas vodila preko Tetovske Reke zelo strmo skozi gozd proti Šapki. Vsa vas je celo dopoldne čakala na ta posel. Ljudje tam doli ne poznajo krpelj in krošenj. Nosača sta se udirala do pasu in na nekem sedlu ni več šlo. Odvzeli smo jima tovore in jih nosili sami. Prav rada sta popustila kovača pri ceni.

Dvigali smo se med lepimi redkimi smrekami vedno više. Pogled na Kobilico in gladko Carevo Gumno onstran Vešal je pokazal vso neverjetno prelest tega smuškega sveta. Desetkilometrskemu smuke lahko izbiraš po volji. Čudili smo se, da nikjer nismo naleteli na smučine, ko smo bili vendar že zelo blizu koč. Na nekem robu smo jo zagledali v kotanji, 200 m pod seboj. Vse je prekrižano in presmučano okrog hotelčku podobne koč; samo elegantni, večinoma beograjski »otmeni« svet »skija tamo«, zato pol ure od koč nikjer nobenih smučin več. Mi smo ko vrane padli mednje. Teh 120 ljudi

prav za prav sploh ni vedelo, kaj imajo v svoji Šari. Pripravljale so se tekme. Mi se nismo menili za razne zapeljive zadeve. — V koči sta nas čakala naš predsednik dr. Pretnar in iz Beograda dr. Mišič. Že sta obiskala Aleksandrov Vis. Svidenje je bilo veselo. Moj želodec je moral marsikaj preslišati. Smuški svet, v katerega sredi stoji koča, je tako čudovit, da ga rajši ne popisujem. Vsakomur želim, da bi sam brzel po neskončnih smučiščih okrog te edinstveno ležeče koče.

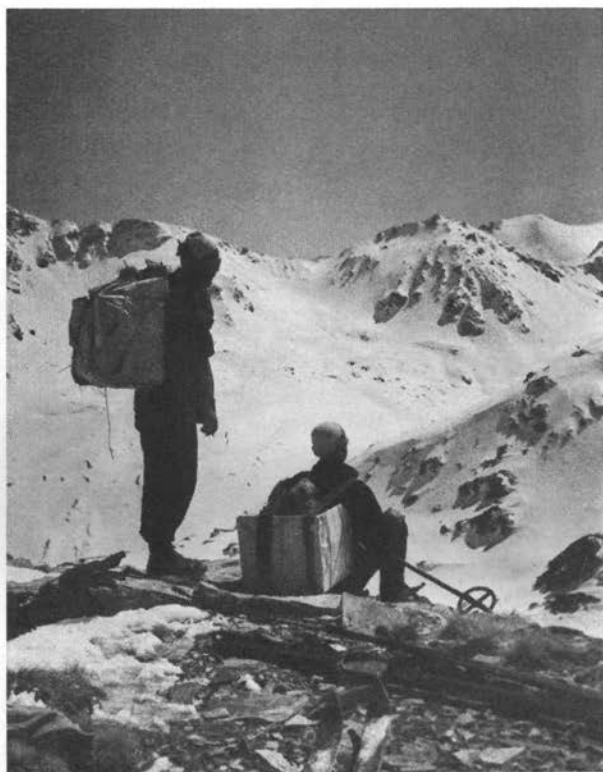

Foto
Tavčar
Ivo

Vraca Planina (nad Belim jezerom)

Kljub prenapolnjenosti so nam bili pripravili posebno sobo s slamnjačami na tleh. Zvečer je soba nudila strašanski pogled — ko po bombardiranju je ležalo vse navzkriž. Večerja je bila razkošna: s pečenko, z vinom in »melšpajzom«, a zelo poceni. Spanje pa ni bilo tako lepo, posebno začetek je bil težak. Neki gospodje so pod našim oknom navdušeno oponašali volkove. Pa smo bili še mi malo nesramni in smo dosegli mir, na zunaj pač; na znotraj je bilo vsaj pri meni slabše. Nekaj tovarišev, med njimi žal tudi moj sosed, se je spravilo na — žaganje strašansko debelih in grčavih hlodov...

Na Šutmanu, v ozadju Korab

Foto Zergollen Bruno

6. april. Zjutraj smo bili na nogah zopet pred solncem. Počasi smo razčistili po sobi. Vreme je obetalo najlepše in vse količkaj odvečno: kuhalniki, cepini, dereze, plašči, konserve itd. — je moralo v dve veliki vreči, namenjeni v Tetovo. Ni bilo to ravno najprevidnejše, pa saj — bo vreme držalo! In res nas je »blesave Kranjce« tudi ubogalo. »Če bi ga sam delal, bi ne bilo lepše,« ga je ocenil tovariš Dimnik. — Ob pol šestih, s solncem, smo odšli po dolgi grapi nad kočo, ki je še vsa spala. Sneg je bil zmrznjen in hodili smo lahko peš. Oblike so postajale bolj in bolj oble in, ko smo hitro prišli iz območja »skijašev« v koči, smo bili zopet sami v sredi šarskih snežnih puščav. Počasi smo se bližali njenemu glavnemu vrhu, Turčinu, ali — tako se sedaj imenuje: Aleksandrovemu Visu (2702 m). Na širnih poljanah pod njim smo se ločili. Nekaj nas je ubralo strmino proti vrhu, drugi, manj navdušeni, pa pod njim naprej. S kožami na smučeh smo sijajno napredovali in v prav kratkem času smo bili preko precejšnje strmine na vrhu.

Sedeli smo na kopni travi, slikali, jedli in gledali, gledali. Razgled je bil nedosežen na vse strani, posebno pa v smeri proti Korabu, na Rudoko in Vraca-Planino. Zopet nas je iskal vojaški avion, ki nas že na prvi turi ni znal najti. V navidezno nedosežni daljavi smo slutili visoko planoto Šutman (okrog 2100 m), kjer naj bi se začel spust proti karavli Džaf Kadis, našemu cilju.

Z vrha smo brž odšli. V sedlu so čakali tovariši in nam pokazali — še dva »Turčina«. Ima namreč tri vrhove in prepirali smo se, kateri je višji. Uspeh je bil, da je neumorni Uroš zlezel še na onega s piramido, ostali pa s smučmi na tretjega: potem je bil seveda vsak na najvišjem! Razlike more biti komaj nekaj metrov in so si vsi trije kar enakovredni.

Nato smo neskončno dolgo prečkali precejšno strmino okrog Turčina do neke kotanje, v katero se je solnce tako upiralo, da smo dobesedno hlastali za zrakom. Malo naprej smo se sešli s tovariši, ki niso obiskali Turčina. Udobno smo se razpoložili po kopnih skalah pred karavlo Džinibeg. Vodo smo pili kar iz luž. Nad nami onstran doline Česta Kamen se je pel v temnomodro nebo zajetni Borislajec (2662 m). Kar dobro nam je bilo in nič kaj se nam ni mudilo naprej.

Foto
dr. Mišić
Dimitrije

Prehod čez rečico Crni Kamen na Lukovem Polju

Le ubogi nosač Dževair je trpel: solnce ga je na eno oko skoraj oslepilo, kljub očalom. Razdelili smo si njegov tovor, da je laže smučal z enim, še manj vnetim očesom.

Kača se je zopet raztegnila. Vodstvo je prevzel Bohinjec Kavaljar in začela se je enakomerna smotrna hoja, brez vsakršnega truda in polna užitka. Vzpenjali smo se na planoto. Sneg je bil prekrit s pretenko ledeno skorjico. Solnce nam je sijalo nasproti in svetloba je bila razkošna; planjave in pobočja so se bleščala, ko da so bila vsa zlata. Prišli smo na čudovito sedelce. Pokrajina me je spominjala

Bela Čuka z Guri Velpnisa Foto dr. Tomišek Stanko

neke slike iz Kavkaza, ki ga poznamo — žal — le iz fotografij. Aparati so delovali, kar se da, in fotografi zopet nismo našli časa za občudovanje. Spustili smo se v smuku navzdol, prešli zamrznjeno jezerce in dolgo prečili nad Belim jezerom proti raztegnjenemu prelazu z velikanskimi snežnimi strehami pod Čubrićevim: znak, da je onstran že planota. In res — ko smo se vzpeli nanj, smo kmalu zagledali širne, 15 km dolge planjave Šutmana, nad njimi pa v modri daljavi niz nazobčanih vrhov — Korab je pozdravljal! In vendar smo še iste noči spali pod njim. Razdaljo smo požrli v dolgih, kilometrskih smukih, blagih tako, da si kljub lepi brzini lahko smučal s togimi koleno in z rokami v žepu. Med vožnjo sem lahko počival in gledal okrog sebe ...

Bog ne daj, da človeka na teh planjavah dobi poštena megl! Prav geodetske natančnosti pri delu s kompasom bi bilo treba, da bi se izmotal iz tega začaranega sveta!

Obljubljene »vojničke patrole« zopet ni bilo »u susret«. Lep čas smo še navdušeno hodili, da smo ob šestih, ravno ob zahodu solnca, zagledali streho globoko zasnežene karavle (1850 m) pod vrhom Džaf Kadis (2385 m). Ko mala trdnjava tiči za mogočno skalo, obrambo pred presenečenji z bližnje albanske meje. Ta dan smo v 12½ urah prehodili 35 kilometrov hribovja s 1800 metri vzpona. Razdalje na Šari so ogromne in zmagati jih je moč le pri tako izjemno ugodnih vremenskih in snežnih prilikah, kakršne smo imeli mi. Niti vročine nismo trpeli; lahen vetrič nas je ves čas prijetno hladil. Zavedali smo se pa vsi, da more biti šarski veter tudi drugačen: velikanske snežne opasti na sedlih in grebenih so bile dovolj zgovorne.

Pred kočo smo trčili skupaj z graničarji in orožniki, ki naj bi nam bili uredili kočo. Pa so bili bolj utrujeni ko mi; tako naporna je bila pot iz doline. Robniki in »psi«, razen živega, ki so ga privedli s seboj, so zanje še neznane dobrine in tudi s smučanjem se še niso povsem sprijaznili. Z združenimi močmi smo napravili vse, kar se je iz mokre in zasnežene bajte sploh narediti dalo. Zakurili smo ogenj in postavili še eno »furuno« — gašperja. Obe peči sta kočo strahotno zakadili. Ležišč nobenih, po tleh sneg in voda, obljubljenih odev in pijače pa vojaki seveda niso mogli prinesiti. Povrh se je začel topiti sneg v podstrešju in bridko smo obžalovali, da smo poslali dežne plašče v Tetovo. Nihče ni tedaj računal na možnost dežja — v koči. Kuhinja pa je delovala odlično, neumorni tovariš Marsel je delal čuda: želel bi si biti pri njegovih petih križih še tako svež in mladeniški! Golaž, grahova juha v veliki množini, čaj — to so bile divote! Začel se je tih boj za suhe prostorčke in razne deske za ležanje. Arnavta sta že spala v podrti postelji, zvita v klopčič. Nekdo je staknil pod snegom seno. Z Zagrebčanom sva preuredila staro kredenco, jo pokrila s senom in domišljujem si, da sva od vseh spala najrazkošneje. Kljub dežju in vlagi smo presenetljivo hitro utihnili. Vojska se je nagomilila vseprek okrog improvizirane peči; še en strašen napad z dušljivim dimom in objela nas je prava albanska noč. Neverjetno, kje vse človek lahko spi!

7. aprila. — Noč je bila topla, dolgi sunki vetra so butali ob karavlo, mrene so se predle po nebu. Bali smo se spremembe. Toda jutro je bilo zopet jasno in čisto. Krepka juha nas je poživila in brž smo splezali skozi snežni tunel pri vratih na svetlo solnce. Neverjetne množine snega leže še ob tem času na naših južnih gorah.

Sicer položni smuk na prostrano Lukovo Polje se je sprevrgel v zelo hitro vožnjo. Štirim graničarjem-spremljevalcem — samega te tu ob meji ne puste nikamor — je šlo brez robnikov po trdem srenu bolj trdo. Radi so nam odstopili karabinke, smučali so vsaj brez skrbi za kundake ter glave in laže zavirali s palicami. Mi pa smo drveli naravnost prešerno. Na kilometre daleč nikjer nobene ovire, skoka, skale, vse gladko in varno — kdo bi ne zapodil! V veliki brzini so tovariši zavijali okoli trigonometra 1758 m sredi padin. Vozil sem objestno z rokami v žepu, pa sem bil brž kaznovan. Pri zavoju nisem pazil in že sem oral z nosom po ostrni površini — vsa koža je ostala na Lukovem Polju!

Pridrseli smo do rečice Crni Kamen, malo preden se zajé v slikovito sotesko. Zimskega oklepa se je že oprostila. Zanimivi so ti močni potoki po veliki nadmorski višini do 2000 m, v kateri teko. Prehod čeznje je lahko resen in večkrat težko rešljiv problem. Skakati si moral preko vode tako, da si zasadil smučič ali palice na sredo vode, se oprl nanje in več ali manj srečno zanihal na nasprotni breg. Tovariš Marsel ljubi čistočo in je lepo priliko porabil, da se je okopal z obleko vred v mrzli snežnici. Škodoželjni fotografi so ob tej priliki napravili precej indiskretnih slik. Nadaljnje prežanje pri vsakem skakalcu jih je pa v upih prevaralo.

Kmalu smo dosegli karavlo Kara Mustafa (1530 m). Lepša je in čistejša, nego je bilo naše nočišče. Sena ima in suha je. Zelo smo obžalovali, da nismo spali v njej; marsikaj bi si bili prihranili. — Vse te karavle so po telefonu zvezane z dolino. Graničarji pravijo, da služba poleti v njih ni ne varna ne mirna. Bela arnavtska kapa pomeni še sedaj takoj — alarm.

Pod Karo Mustafa smo zopet prečili potok. Zagrizli smo se v zelo dolg, enakomeren vzpon po blagem hrbtišču med Crnim Kamenom in Štirovico Reko. Z njega smo lahko pregledali korabska smučišča v vsej njihovi brezkončni razsežnosti. Na vrhu smo prvič iz bližine pogledali na pravo Korabsko skupino. Vso višino, okoli 500 m, ki smo jo pridobili, smo morali zopet žrtvovati. Na take »malenkosti« se je treba v Albanskih gorah kar navaditi. Spustili smo se navzdol do reke Štirovice. Vse je snemalo pse in mazalo, da bo bolj šlo. Jaz sem bil prelen in topot se mi je obneslo; kajti gnili sneg jih ni pustil nikamor, meni je pa drselo s kožami kar imenitno.

Uroš in Maks iz Belce sta organizirala »prelaz reke«. Stala sta na kamnih sredi vode in prenašala smuči in nahrbtnike. Pri tem je požrtovalnega Maksa izpodneslo in vlegel se je zviška v deročo vodo, ki ga je za nameček še nemilo pritisnila ob podrtu deblo. Pri tako vročem solncu, kot je žgalo na nas, pa ta neprostovoljna kopel ni bila nevarna. Razvešena obleka je bila brž suha. Med nami se je pojavljalo vedno več beduinov z belimi burnusi preko obraza in s temnimi očali čez oči. Solnčna pripeka je bila res huda. Od vseh mogočih krem in maž, ki smo jih imeli s seboj, se nam je še najbolj obnesel Kančev »Tibin«.

Kosili smo ob sotočju dveh rečic. Peš sta prigazila k nam dva graničarja iz Ničpura. Res zvesto so ves čas pazili na nas. Dve uri smo se prali, smo jedli in uživali na debelo. Arnavta in referent ministrstva so dremali ob potoku »u ladovini« na ploščatih skalah v špranji med debelim snegom in vodo.

Počasi smo se nekateri dvignili. Nato je šlo s kožami strmo skozi bukov gozd. Tam smo naleteli na polomljeno vejevje in globoke stopinje v snegu, velike ko dno od škafa — z malo lovske latinščine povedano. Šape so bile last korabskega črnega medveda, ki se je sprehajal tod. Graničarji pravijo, da so med njimi tudi zagrizeni nevegetarijanci. Žal nismo imeli prilike spoznati gospodina osebno. Sicer je naš pes močno lajal v neko grapo, a stopinje so vodile tudi ven iz nje, naprej v gore za plenom.

Nevarnejši ko »mečka« pa so lahko volkovi, pravijo. V zimskih mesecih ne sme niti dobro oboroženi graničar sam iz selišč. Ni čuda, saj je ta »kurjaška« nadloga to zimo poklala samo v Vardarski banovini 3200 glav drobnice in 17 ljudi!

Graničarji so nas vodili res izvrstno. Mesto dolge poti čez karavlo Gabrovo smo v enem samem vzponu preko najčudovitejših smučišč nad gozdno mejo dosegli široko sedlo, koto Guri Velpnis (2088 m); in naš cilj, »karavla Ujedinjenje« (2049 m, arnavtsko:

Ujedinjenje

Foto dr. Tomišek Stanko

Šilover), je bila pred nami. Izredno lepo leži vrh širokega, dolgega hrbta pod vznožjem korabskih vrhov. Še pol ure čez jarek in že ob štirih popoldne smo si segli v roke z graničarsko patrolo. Hodili smo ta zadnji del posebno hitro radi vina, ki naj bi nas bilo čakalo v koči za »likof«. Razočaranje je bilo veliko, ko o pijači ni bilo govora. Še vode ni bilo in tudi nobenih odej ne. Vendar je kočica bila čista in suha, pa tudi nekaj drv je premogla, tako da glede noči nismo bili v skrbeh.

Pod večer smo z roba nad kočico iz zasneženih strelskih jarkov strmeli v divjo, bleščečo se snežno pokrajino; 600 m skoro navpik pod nami teče Duboka Reka, arnavtski Proj Fel. Onstran se dvigajo drzni vrhovi Kabata in Ribniških Skal (Rosi Rimnic). Prav nič lepšega si ne bi mogli zaželeli.

Medtem je že prispela druga partija, ki si je bila ob Štirovici privoščila še daljše lenarjenje. »Še eno urico do Ujedinjenja,« je vzdihnil vodja, misleč, da se nahajamo šele pri nižje ležeči karavli Gabrovo. Ta ugotovitev je dvignila veliko veselje: vodja ni bil namreč prvokrat v tej koči! In potem smo se imenitno zabavali. Trije veliki modri zavitki so namreč na požrtvovalnih graničarskih plečih le našli pot na Ujedinjenje. Grahova juha je vrela kar v veliki posodi, ki je nekoč vsebovala bencin. Čaja je bilo preveč in ribje konzerve so teknile na moč. Pristavili smo še goro suhih sliv in polegali po tleh k »počitku«.

8. aprila. — Naslednjega jutra je bil Nuriman zelo redkobeseden. Tekom noči se je namreč ogromna posoda s kompotom pomalem izpraznila in nekdo je hotel zjutraj nastalo razburjenje pomiriti s tem, da je izjavil: »Nuriman je popil vse.« Ponosnemu sinu planin je bilo to preveč in le težko smo mu dopovedali, da mu vendar nihče ne more prisoditi želodca, ki bi prenesel kar 20 litrov

češpljevega kompota. Neverjetno tenkočutni so ti gorjanci in paziti je treba, kaj govoriš.

Zgodaj smo se odpravili na Korab. Bila je Velika sobota. Pod Crno Čuko smo se počasi vzpenjali proti korabski karavli in skozi dve kotanji proti vrhu Koraba (2764 m). Prav na vrh lahko prideš s smučmi in prav z vrha lahko zdrsneš v enem samem božanskem smuku mimo karavle proti Ujedinjenju. Z dvema tovarišema smo lezli na Korab z desne in pri tem napravili kratek sprehod po albanski zemlji. Čim bliže smo bili vrhu, tem hujši je bil veter in na vrhu ni nihče držal dolgo. Votlo grmenje je prihajalo z albanske strani. Nismo si ga prav razlagali, misleč, da še streljajo na čast mlademu prestolonasledniku. Topovi pa so grmeli ob grobu albanske svobode, ki se je ob očitnem navdušenju prebivalstva umikala — kakor že večkrat poprej — v visoke gore.

Na gorah pa je bilo še vse mirno. Oko je v daljavi na zapadu slutilo morje; le 80 km zračne razdalje nas loči od njega. Gledali smo preko Solunske Glave, Peristera, Galičice, Resna tja na daljni grški Pindus. Zaman sem iskal božanskega Olimpa. Marsikdo si je že polomil zobe na teh gorah in si jih še bo.

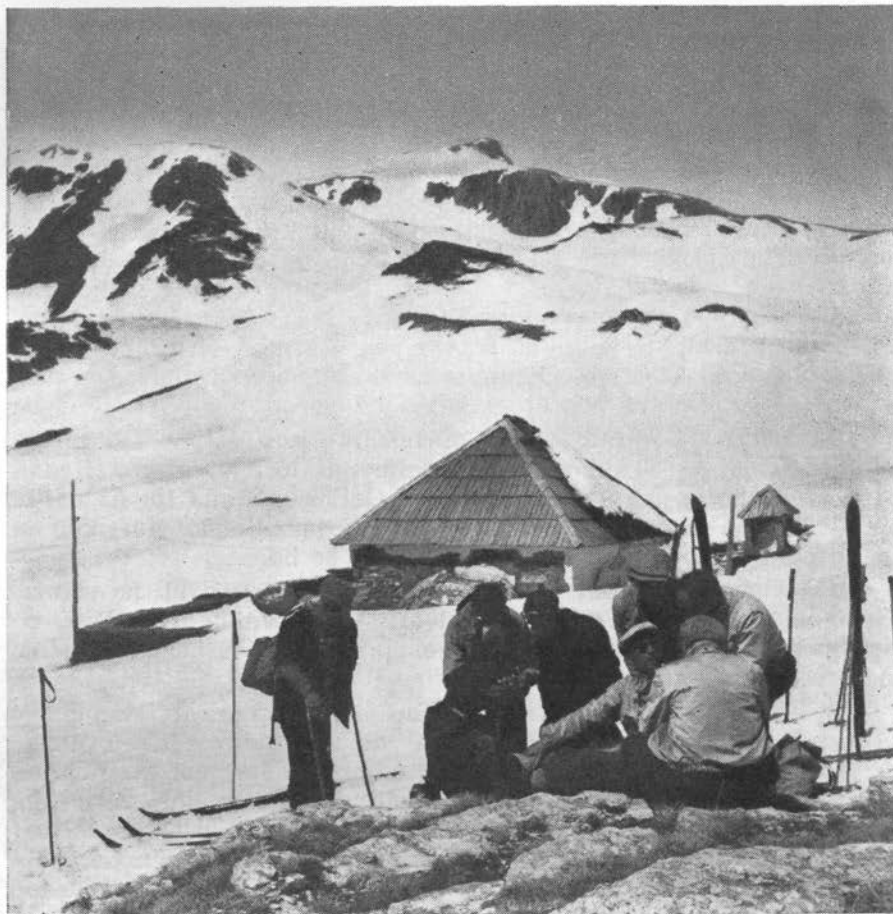
Pri karavli smo bili, ko bi trenil. Mirno smo uživali na solncu. Na temnomodrem nebu pa so se tvorili osamljeni beli oblaki; po spremembi v svobodni Albaniji še sprememba jasnega vremena, na srečo le na koncu naše ture.

V koči smo zvedeli novico. Stoično je javil graničar: »Pobuna u Albaniji, da sidjete što pre u Ničpur do komandira.« Urejevali so telefonsko zvezo, karavla se je pripravljala na sprejem eventualnih gostov. Kosila si pa nismo dali pokvariti; saj je marsikdo verjel, da zadnjikrat je kranjsko klobaso. Pospravili smo in »što pre« odšli preko Gabrovega. Pogled na Korab s tega hrbtišča je res nepozaben. Z daljnogledom smo opazovali razvaline treh vasi, ki jih je šele top za vselej odvadil kačaštva. Komaj dobrih deset let je tega!

Silni morajo biti zapadni viharji v teh gorah, saj še v gozdu vsaka vzpetina nosi snežno opast.

Dokaj smo se lovili, preden smo našli vstop na gozdno pot v Ničpur. To je revna srbska vasica, prilepljena v strmino nad reko Džaf Kadis. Celó cerkvico premore. Sprejel nas je nad vse prijazno komandir, Beograjčan kapetan Komadinović s poročnikom Oreškovićem, Ličanom. Zopet smo se prali in čistili, topot zadnjikrat. Mene je oprala stara ženica, ki edina sme v krog male, zelo čiste vojašnice. Zato nosi ponosni naslov: »baba državška«. Ko je Matevž kar pred njo potegnil srajco s kosmatih prs, se je baba državška uprla: na dan pred praznikom da več ko dva kosa ne bo prala — jok! — Za večerjo je prišlo tudi zaželjeno vino, sijajna kapljica iz manastira sv. Ivana Bigorskega; 30 km daleč ga je dal prijazni kapetan pripeljati za nas.

Večer je potekal v zanesenem razpoloženju. Ognjeviti govori, zdravice, himne svobodi so se vrstile, petje je odmevalo v gluho noč.

Vrh Koraba s Kobiline Planine

Foto dr. Pretnar Jože

V pogovorih smo spoznali vse težko življenje naših obmejnih stražarjev v teh krajih. Marsikoga krije kamnita zemlja. Plazovi, zveri, zahrbtna krogla jih pobirajo. Lani je enega vrgel veter z grebena v smrt: mesta ni hotel zapustiti kljub smrtni nevarnosti! Nekaj poklicanih je odhajalo. Še v noči se je javil Jovo komandirju, ženo in kopo otrok prepušča »višnjome Bogu i dobrome kapetanu«. Zbrali smo peščico dinarjev — in Bog z njim!

Tak je Srbin, smo spoznali vsi; in bogme, ne bil bi rad v koži tistega, ki bi skušal priti čez ta del naše meje, kjer je tank manj nevaren ko nadležna stenica. Menda bi nihče od nas ne okleval, če bi res postalo »gusto« in bi nas komandir sredi noči poslal s puškami na mejo. K sreči ni bilo treba. Vino je storilo svoje in spali smo na čistih slamaricah ko ubiti: »100 kilometrov na uro!« je rekel nekdo.

Foto dr. inž. Arčün Francè

Kabat in Ribniške skale

7. dan. — 9. aprila. Sedmi dan je Bog počival in mi tudi, saj je bila Velika nedelja. Cerkvenih svečanosti v mali starinski cerkvi ni bilo, pop je pred nekaj leti umrl in novega ni. Kdo bi hodil v to puščavo! Zanikrnost v cerkvi je strašna. Hotel sem slikati pestre noše, pa mi neki »civil« ni pustil. Raje sem izgubil lepo sliko, kakor da bi mu dajal bakšiš.

Komandir ima mnogo dela z ljudmi. Vse hiše so med seboj skregane in le kapetan jih kroti. On je edina oblast, in to pravična oblast. Težko ima življenje mladi Beograjčan. Sam je s staro majko, radio je edina vez s svetom. Pa ne toži. Raje gradi ceste, zelo spretno postavlja s primitivnimi sredstvi solidne mostove čez hudournike in uči lene junake dela. To kulturno delo mu je uteha v samoti. Vendar, ko smo odšli, sem ujel tožbo: »Opet smo sami, nas dvojica, gospodine poručniče!«

Po dobri cesti, ki jo je sam zgradil, nas je spremil do soteske reke Radike. Zamudili smo, naročeni avtobus ni hotel več voziti do Sv. Ivana Bigorskega, češ da mora po pošto v Gostivar. Vsaj slavni monastir smo hoteli videti, ko že nismo mogli v Ohrid zaradi beguncev v Debru. Pa je predsednik potegnil šoferja v stran — takoj smo vedeli, kdo bo zmagal. Kar je bilo še pravkar izključeno, je postalo mogoče in eto nas v avtobusu! Iskreno smo se poslovili od kapetana in se odpeljali po ozki cesti ob divji Radiki skozi debri pod slapovi in skalami, ko v povesti Karla Maya.

Sv. Ivan je zanemarjeno čudo. Kar vkopani smo stali pred ogromnim, krasno rezljanim ikonostasom. Knjige v glagolici, sveče, podobe, obleke, vse leži navzkriž. Nihče se ni menil za nas in odnesli bi kaludžerom lahko karkoli. Toda tam doli kaj takega nikomur ne pride na misel. Prostost je znak zaupanja, nihče se ne boji tatov.

Nebo je kazalo na dež. Vrnili smo se po isti poti preko letovišča Mavrovih Hanov z državnimi hoteli. Naleteli smo tam na prve, ki so hoteli posnemati našo turo na Šutman. Megle jih niso pustile, četudi so bili med njimi Slovenci. Pozneje smo zvedeli, da so naleteli slabo z vremenom; za nameček so jih še aretirali.

Vozili smo se čez sedlo še po snegu, na Gostivar in Tetovo, kjer sta nas vreči že čakali. Riziko je uspel do zadnjega. Poslovili smo se od zvestih nosačev. Sijajna dečka sta in vsakomur jih lahko priporočimo. Doma sta iz visokega sela Lisac (1200 m) nad Tetovim, kjer je smučanje že krepko razvito. Skoraj smo bili v Skoplju, polnem rezervistov in razburjenega dijaštva. Čimprej domov— smo sklenili!

Šar Planina kraljeviča Marka je tonila v težkih oblakih, ko smo se vkrcavali na brzovlak proti Beogradu, Zagrebu in Ljubljani. Zbogom, golemi Korab in Šar Planina slavna!

* * *

Te gore bi moral planinec obiskati vsaj trikrat: enkrat kot alpinist, da jih doživi; drugič kot fotograf, da si jih ohrani na sliki; in tretjič kot smučar, da se do sita naužije bele opojnosti.

Prvo smo dosegli v polni meri. Žal nam je bilo le še za onih 30 km grebena s Koraba preko Ploče, Dešata do Krčina nad Debrom, ki sicer niso bili v programu. Le še en sam lep dan bi nam bil potreben.

Drugo smo dosegli le napol; smučali pa v športnem pomenu besede nismo skoraj nič. Naša tura je bila 140 km dolga terenska vožnja. Da se je sprevrgla v edinstven užitek, gre hvala neverjetno ugodnemu vremenu in snegu, dobri organizaciji in požrtvovalni pomoči skopljanskih planincev, naših graničarjev ter orožnikov. Brez tega in teh bi obtičali že na Ljubotenu; kajti ti kraji so, razen Popove Šapke, povprečnemu smučarju tako rekoč nepristopni in lahko tudi zelo nevarni. In ker so še prometne zveze neugodne, se pravi tujski promet v teh krajih ne bo razvil še celo desetletje ne. Skoraj bi rekel, da je — prav tako!

Za plezalca in zimskega alpinista te gore ne pomenijo toliko; za korajžne smuške skupine, ki se ne plašijo, če treba, prenočevanja tudi v snegu, pa menda v vsej Evropi ni lepšega cilja, nego so divja in divna gorovja na našem jugoslovanskem jugu.

*Pogled z Gabrovega
na Ujedinjenje s Korabskimi vršaci v ozadju*

Foto dr. Avčin France

*Pisalni stroj,
pisarniške potrebišine,
nalivno pero*

si nabavite pri **našem članu**

Baraga Ludv.
Ljubljana - nebotičnik

Vsem,

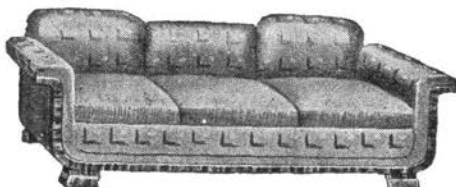
ki si želijo nabaviti moderno, poceni in dobro blago za svoja oblačila — postreže solidno in hitro

M. Pšeničnik — Celje
MANUFAKTURNA TRGOVINA

Tapetnik in dekorater
AVGUST KOBILICA
LJUBLJANA — TYRŠEVA 36

Telefon 22-23

Klubske garniture — fotelje —
»Couch« sodobne spalne divane
v najmodernejših oblikah —
žimnice — šlarafija žimnice —
otomane in vsa dela te stroke

STROKOVNO POLAGANJE LINOLEJA
VSA DELA TOČNO, SOLIDNO IN POCENI

Tujskoprometna zveza, Ljubljana
Tyrševa 11

Glavni zastopstvi

Tujskoprometna zveza, Maribor
Trg svobode - Grad

„PUTNIK“ a. d., BEOGRAD

Podrobne informacije in prospekti vseh turističnih krajev Slovenije, zdravilišč, letovišč, planinskih postojank, kakor tudi posameznih turističnih obratov, hotelov, penzionov itd. Brezplačni nasveti, prospekti, programi, rute ter vse ostale usluge in navodila za potovanja v tu- in inozemstvo. Vse vozne karte za železniški, pomorski in zračni promet v tu- in inozemstvu; nakup in prodaja valut, kreditna pisma, povaljni čeki in hotelski boni, splošno priljubljeni izleti.

Vsi dohodki služijo izključno naši tujskoprometni propagandi!

Poslovalnice Tujskoprometnih zvez v Ljubljani in Mariboru: Ljubljana, Maribor, Celje, Ptuj, Kranj, Bled, Rogaška Slatina, St. Ilj, Jesenice, Gornja Radgona, Korensko sedlo, Planina pri Rakeku, Jezerski vrh, Dravograd-Meža.

Vse tiskovine

Vam dobavlja lično in po zmernih cenah

TISKARNA MERKUR D. D.
Ljubljana, Gregorčičeva ulica 23

LASTNA ZALOŽBA: Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, Zbirka zakonov in uredb, Mala knjižnica itd. Zahtevajte seznam!

PLANINCI

zahtevajte pivosod

UNIONSKO PIVO

iz D. d. pivovarne Union v Ljubljani

katero Vas osveži in okrepeča
zlasti tudi po napornih turah.

Kota na Pesku - Pohorje

Idilično centralno ležeča postojanka Dravinske podružnice SPD v Slov. Konjicah, 1382 m, sredi obširnih gozdov. Krasni sprehodi na razgledne točke. V zimskem času lepi smuški tereni. Lahko dostopna v treh do petih urah iz krajev Slov. Konjice, Zreče, Oplotnica, Sv. Lovrenc na Pohorju in Mislinje. Izborno oskrbovana, izbrana vina in druge pijače, gorka in mrzla jedila pri zmernih cenah in prijazni postrežbi. Na razpolago 25 postelj in večje število ležišč.

Oskrbnica Jospina Dvoršak

*Biseri v školjki odzunaj
ne vidimo!*

Tudi praženega sladnega jedra v Kneippovi ne vidimo od zunaj. Je pa v vsakem zrcu Kneippove in po njem dobi kava iz Kneippove visoko redilno moč, prijeten, zrnati kavi podoben okus in polno aromo.

Kneippova
SLADNA KAVA

Savinjska posojilnica v Žalcu registr. zadr. z neom. z. — Rač. pošt. hran. 10.994
Ustanovl. 1881 — Brz. „Posojilnica“ — Telefon 2
nudi popolno varnost za vloge na hranilne knjižice in v tekočem računu ter jih
obrestuje najugodneje! Hmeljarji! Nalagajte denar pri domačem zavodu!
Blagajniške ure: ob delavnikih od 8. do 12. in od 14. do 18. ure, ob ned. in prazn. od 9. do 11. ure.